

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ
ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

**5
1908**

**ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ ★ BAS. N. GRÉGORIADÈS**

E.Y.A.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Λι πρώται σχέσεις τῆς Βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας πρὸς τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον ἀνέρχονται, ως γνωστὸν, εἰς τὸν ἔβδομον αἰώνα. Καὶ δὴ πολὺ πρὸ τῶν Τούρκων οἱ Ἀραβες, βοηθούμενοι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρορμώμενοι ὑπὸ τῆς πολεμοχαροῦς θρησκείας τοῦ προφήτου Μωάμεθ, ἐντέταξαν τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων. Ἡρξαντο δ' οὕτως ἀποσπάντες ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου ἐπαρχίας ἀνηκούσας τέως εἰς τὸ Βυζαντιακὸν κράτος. Ἡ ἀλωσίς τῆς Ἱερουσαλήμ τῷ 637 καὶ ἡ τῆς Ἀλεξανδρείας τῷ 641 καθισταντον τοὺς Ἀραβας γείτονας καὶ ἀντιπάλους τοῦ Βυζαντίου. Οι δὲ Βυζαντῖνοι κατώρθωσαν νὰ πολεμήσωσιν αὐτοὺς ἐπὶ μακρὰν περίοδον αἰώνων δλων μετὰ πεισμονῆς ἀνεξιλάστου καὶ δραστηριότητος ἀπαύστου, ἥν ἀνέπτυξαν οἱ αὐτοκράτορες, δυνηθέντες νὰ θριαμβεύσωσι κατ' αὐτῶν πολλάκις παρὰ τὰ σύνορα τῆς Ἀσίας καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν καὶ ἀνακτήσωσι τὰς ὑπὸ τῶν Ἀράβων κυριεύθεσσας μεγάλας νήσους Κρήτην καὶ Κύπρον. Οι δ' ἐν τῇ ιστορίᾳ τοῦ πολέμου θαυμαστοὶ ἔκεινοι αἰώνες εἶνε ταύτοχρόνως τελεςφόροι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν γραμμάτων. Ἐκ τῆς συγχρούσεως ἔκεινης τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἀραβικοῦ κόσμου προῆλθεν ἐξ ἑνὸς ἡ γέννησις τῶν ἡρωικῶν ἔκεινων φραγμάτων τῶν Ἑλλήνων, ἀτινα ἡγαγον εἰς τὴν συγχρότησιν τοῦ ἰθνικοῦ Ἑλληνικοῦ ἔπους τῶν μέσων αἰώνων, τοῦ Βασιλείου Διγενοῦς Ἀχρίτα. Ἄλλ' ἀφ' ἑτέρου ἡ συμπλησίασις ἔκεινη τῶν ὁμοίων ἰθνῶν ἀνέδειξε τοὺς Ἀραβας μαθητὰς τῶν Ἑλλήνων, τῶν πιστῶν τούτων θεματοφυλάκων τῶν θησαυρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλ-

λάδος, καὶ μετέβαλεν αὐτὸν εἰς Θαυμαστὰς καὶ μεταφραστὰς τῶν ἀριστοτεχνημάτων τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνος λόγου.

Ἐν δὲ ταῖς ὁμοιούσιαις ταυταις σχέσεσιν Ἑλλήνων καὶ Ἀρά-
βων ἐν τε τοῖς χρόνοις τῶν πολέμων καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις παρο-
δικῆς εἰρήνης πρέπει νόναζητήσωμεν τὴν πρώτην χρῆσιν τῆς
ελληνικῆς ως γλώσσης ἐπισήμου. Αὕτη ἔχρησίμευσεν ως
γλῶσσα διεθνῆς εἰς τὰς σχέσεις τῶν Ἀράβων χαλιφῶν καὶ
ἔμισῶν καὶ τῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἄλλων ἀρχόντων τοῦ Βυ-
ζαντίου. Τὸ αὐτὸ δὲ γεγονός ἐπαναλαμβάνεται ἐν ταῖς σχέσεσι
τοῦ Βυζαντίου μετὰ τῶν αὐλῶν τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Βουλ-
γαρίας.

Θὰ ἡτο πράγματι τολμηρὸν νὰ θελήσωμεν νὰ ισχυρισθῶ-
μεν, δτι ἡδη πρὸ τῆς χρήσεως τῆς ελληνικῆς παρὰ τοῖς Ἀραψί-
ταὶ διπλωματικὰ ἔγγραφα καὶ αἱ συνθῆκαι μεταξὺ Περσίας καὶ
Βυζαντίου συνετάσσοντο ἀμφοτέρωθεν ἐλληνιστί. Εἶνε ἀληθὲς,
δτι τὸ Πασχάλιον Χρονικὸν περιέχει ὑπομνηστικὸν γεγραμμέ-
νον ἐλληνιστὶ ὅπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Σιρόου πρὸς τὸν
Ἡράκλειον¹. Καὶ παρεντίθεται μὲν τὸ κείμενον τοῦτο ἐν τῷ
Πασχαλίῳ Χρονικῷ ως ἵσον, ἡτοι αὐτόχρημα ως ἀντίγρα-
φον τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. Ἄλλο
εἶνε δμως δυνατὸν νὰ ἡτο ἀπλῆ ἐπίσημος μετάφρασις τοῦ περ-
σικοῦ πρωτοτύπου. "Οτι δ' ὑπῆρχον ἄλλως ἐν Βυζαντίῳ ἄνδρες
γινώσκοντες τὰς ἀνατολικὰς γλώσσας εἶνε βεβαιότατον καὶ εὐ-
απόδεικτον. Ἀρκεῖ νὰ μνημονεύσωμεν Συμεὼν τοῦ Μεταφρα-
στοῦ, τοῦ πολυθρυλήτου προδρόμου τῶν Βολλανδιστῶν ἐν
ταῖς ἡμέραις Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Πρὸς συγ-
χρότησιν τοῦ συντάγματος τῶν Βίων ἀγίων τοῦ παραγγελ-
θέντος ὅπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου ὁ Συμεὼν ἐδέησεν, ως
γνωστὸν, νὰ καταρτίσῃ γραφεῖον δλον μεταφραστῶν ἐκ τῆς
λατινικῆς, τῆς γερμανικῆς, τῆς χοπτικῆς, τῆς συριακῆς, τῆς
εβραϊκῆς, τῆς ἀρμενικῆς καὶ τῆς ἀραβικῆς. Αὐτὸς δὲ Κων-

¹ Πασχαλίου Χρονικοῦ ἥκδ. Βόνης Τόμ. Α' σ. 735 - 737.

σταντίνος ὁ Πορφυρογέννητος παραδίδει εἰς ήμας τὰ ὄνόματα δύο τῶν αὐλικῶν ἐρμηνευτῶν ἐκ τῆς ἀρμενικῆς, τοῦ Θεοδώρου καὶ τοῦ Κρινίτου¹. Ἐπῆρχον δὲ ἐν τῇ αὐλῇ ἐρμηνευταὶ τῶν ξένων γλωσσῶν τασσόμενοι ὑπὸ τὸν λογοθέτην τοῦ δρόμου². Γίνεται δὲ εἰδικὴ μνεία τῶν ἐρμηνευτῶν τῶν παρεχόντων τὰς ὑπηρεσίας αὐτῶν κατὰ τὴν δεξιάσιν τῶν πρέσβεων τῶν βασιλέων τῆς Περσίας³.

'Αλλ' ἡ χρήσις τῆς Ἑλληνικῆς ὡς ἐπισήμου διεθνοῦς γλώσσης, τὴν μετὰ δισταγμοῦ δυνάμειν νὰ παραδεχθῶμεν ἐν τῇ ἐπικοινωνίᾳ τῆς Περσίας μετὰ τοῦ Βυζαντίου, εἶναι ηδη λίαν πιθανή ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν Ἀράβων μετὰ τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς, δτὶ καὶ ἐν ταύταις δὲν ἔχομεν ὡς πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους σωζόμενα μνημεῖα, δυνάμενα νὰ καταστήσωσιν ἀναμφισβήτητον τὴν ημετέραν εἰκασίαν. 'Αλλ' ὅπωςδήποτε οἱ χαλίφαι καὶ οἱ ἐμίραι, καὶ ἐν ᾧ περιπτώσει δὲν ἔστελλον αὐτοὶ Ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὸ Βυζαντίου, είχον ἐν ταῖς αὐλαῖς αὐτῶν, καθ' ἄ εἰδομεν τοῦτο γινόμενον ἐν Βυζαντίῳ, ἐρμηνευτὰς, ὃν ἡ λειτουργία παρεῖχεν εἰς τοὺς αὐτοκράτορας τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειρίζωνται μόνον τὴν Ἑλληνικὴν γράφοντες πρὸς Ἀραβας. 'Αποδεικνύει δὲ τοῦτο ἡ Ἑλληνιστὶ γεγραμμένη ἐπιστολὴ τῆς ἀπηύθυνεν δὲ Ρωμανὸς Λακαπηνὸς τῷ ἀμηρῷ τῆς Αἴγυπτου⁴.

Καὶ περὶ μὲν τῆς χρήσεως τῆς Ἑλληνικῆς ὡς ἐπισήμου καὶ διεθνοῦς γλώσσης μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἀράβων κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἔχομεν ἀπλὰ μόνον τεχμήρια. 'Αλλὰ δικ

¹ Εκευταντίνου Πορφυρογέννητου Πρὸς τὸν Ίδιον οὐάν 'Ρωμανόν (De ad ministrando imperio) Ἰεδ. Βόννης σ. 184,6. 188,2f.

² Τοῦ αὐτοῦ 'Εκθεις τῆς βασιλείου τάξιος Ἰεδ. Βόννης σ. 404,16. 718,11 Πρᾶλ. Τοῦς μετὰ Θεοφάνεην (Theophanes continuatus) Ἰεδ. Βόννης σ. 38,24, παρ' οἷς γίνεται μνεία Μαρουῆλ τοῦ τῶν Ἀγαρηνῶν ἐρμηνέως.

³ Αὐτόδιτ. σ. 404,14 x. 1.

⁴ Ἐξειδόθη ὑπὸ Ἰωάννου Σακκελλάρου ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς 'Ιστορικῆς καὶ ἴστρη λογικῆς ἱεταιρίες Τόρ. Β' σ. 406 x. 1.

τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἔχομεν τρανὰς ἀποδεῖξεις. Ἡ χρῆσις αὕτη μάλιστα προσβαίνει ἐπὶ τοσοῦτον, ώς τε δὲν περιορίζεται μόνον μεταξὺ τῶν Μωαμεθανῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ βλέπομεν τοὺς Μωαμεθανοὺς μεταχειριζομένους τὴν ἑλληνικὴν ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῶν πρὸς τοὺς Λατίνους κυριάρχους ἑλληνικῶν χωρῶν.

Καὶ δὴ ἀπόκειται ἐν τῇ Βατικανῇ βιβλιοθήκῃ κῶδιξ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰώνος ἔχων μεγίστην σημασίαν ώς πρὸς τὸ ἀπα-
367, δεῖτις ἐν τοῖς καιρίοις μόνον διὰ βραχέων περιγράφεται ἐν σχολοῦν ἡμᾶς ἐνταῦθα ζήτημα. Ὁ πολυμιγὴς οὗτος βούβο-
χινος κῶδιξ, ὁ Παλατίνος 367, περιέχει μεταξὺ πολλῆς ἄλλης
ὑλῆς ἐν διαφόροις αὐτοῦ φύλλοις καὶ ἐπιστολάριον γεγραμ-
μένον ἐν Κύπρῳ, ἐνῷ εὑρίσκομεν ἀντίγραφα διαφόρων ἐπε-
στολῶν καὶ ἔγγραφων¹. Καὶ καθ' ὅλου μὲν μεταξὺ τῶν τοιού-
των ἐπιστολαρίων εὑρίσκονται ἴκανά, ἀτιναὶ θά τὸ δύναντο νὰ
ἔχωσι πολλὴν σπουδαιότητα, ἀν ώνομάζοντο ἐν αὐτοῖς οἱ ἄνδρες
οἱ γράψαντες τὰς ἐπιστολὰς καὶ εἰς οὓς αὗται ἀπευθύνονται.
Ἄλλὰ δυστυχῶς ἀποβάλλουσι πᾶσαν σχεδὸν ιστορικὴν ἀξίαν
ἐνεκα τῆς παραλείψεως τῶν κυρίων δνομάτων, προερχομένης
ἐκ τοῦ λόγου, ὅτι οἱ ἀντιγραφεῖς ἡθέλησαν νάπαλειψώσι πάντα
χαρακτῆρα προςωπικὸν καὶ περιορίσωσι τὴν συλλογὴν εἰς
ἀπλούν εὑρετήριον ἐπιστολικῶν τύπων. Ἄλλ' ἀπ' ἐναντίας ὁ
βιβλιογράφος τοῦ Παλατίνου κώδικος καλῶς ποιήσας διετήρη-
σεν ώς τὸ πλεῖστον τὰ κύρια δνόματα· διὰ τοῦτο δὲ τὸν λό-
γον τὸ ἐπιστολάριον αὐτοῦ ἔχει δλῶς ίδιάζουσαν σημασίαν διὰ
τὴν ιστορίαν τῆς Κύπρου κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ δεκάτου
τρίτου αιώνος, καθ' ὃν χρόνον ἦρχε τῆς νήσου ὁ γαλλικὸς οἰ-
κος τῶν Λουσινιανῶν.

Καὶ δὴ εὑρίσκομεν ἐν τῷ κώδικι τρεῖς ἐπιστολὰς τοῦ δευτέ-
ρου ἐκ τῆς δυναστείας ταύτης βασιλέως τῆς Κύπρου Ούγια-

¹ H. Stevenson Codices manuscripti Palatini graeci bibliotheca e Va-
llicanae. En 'Ρώμῃ. 1885 σ. 229-235.

νος Α' Λουσινιανού, ἀπευθυνούμενας εἰς Καικαούσην Ἀζανήν τὸν σουλτᾶνον τοῦ Ἰχονίου. Ο σουλτᾶνος δὲ οὗτος τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἀρχόντων Σελδσουκιδῶν, οὐ τὸ ὄνομα εὑρίσκομεν ἐνταῦθα τὸ πρώτον ἐλληνιστὶ, εἶνε δὲ ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν νεωτέρων δυτικῶν συγγραφέων γραφόμενος Κεὶ Κά'us Azeddin, ὁ υἱὸς τοῦ Κεὶ Chosrau (Καρχοσρόου), σουλτανεύσας ἐν Ἰχονίῳ ἀπὸ τοῦ 1211 μέχρι τοῦ 1219. Τρίτη δέ τις ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται ἡπέδη τοῦ αὐτοῦ Οδγωνος Λουσινιανοῦ εἰς τὸν ἀμηρᾶν τῆς πόλεως Ἰχονίου καὶ μέγαν σαχνᾶν, ἥτοι βασιλικὸν, τῆς ἐπαρχίας Λυκαονίας, τὸν πρωτοσύμβουλον τοῦ εἰρημένου σουλτᾶνου. Πλὴν δὲ τῶν τριῶν τούτων ἐπιστολῶν ἔχομεν καὶ γράμμα τοῦ σουλτάνου αὐτοῦ τούτου ἀποστελλόμενον πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Κύπρου. Ἀπαντᾷ δὲ ταῦτα τὰ γράμματα, πιστὰ βεβαίως ἀντίγραφα τῶν πρωτοτύπων, εἶναι γεγραμμένα ἐν καθαρευούσῃ ἐλληνικῇ, εἰς ἣν εἶναι ἀναμεμιγμένοι τύποι καὶ λέξεις ἐκ τοῦ ιδιώματος τοῦ προσεγγίζοντος ἐν πολλοῖς πρὸς τὴν παρὰ τοῖς Ἐλλησι τῶν τότε χρόνων καθωμιλημένην, γλῶσσαν ἀναλυτικήν, ἐν ᾧ εὑρίσκομεν τὴν χρῆσιν τοῦ νά. καὶ τοῦ ἀς, οὐχὶ δὲ ἀκόμη καὶ τοῦ θά. Λαμβανομένης δ' ὑπ' ὅψιν τῆς κατ' ἐπικράτησιν διασώτεως ποιητικῶν μόνον κειμένων τῆς δημώδους μέχρις ἔκείνων τῶν χρόνων, τὰ μνημεῖα ταῦτα ἔχουσιν ἔξαίρετον γλωσσικὴν σπουδαιότητα.

Ἀνάλογος δὲ εἶναι καὶ ἡ ιστορικὴ αὐτῶν ἀξία. Καὶ δὴ ἐν τοῖς κειμένοις τούτοις ἔχομεν συνθῆκας εἰρήνης καὶ φιλίας μεταξὺ τοῦ γαλλικοῦ βασιλείου τῆς Κύπρου καὶ τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰχονίου, ἀνερχομένας εἰς τὰ ἔτη 1214 μέχρι 1216. Αἱ συνθῆκαι δ' αὗται, ὅμολογηθεῖσαι κατόπιν διαπραγματεύσεων, καθ' ἄς τοῦ μὲν βασιλέως τῆς Κύπρου πρέσβυτος ὑπῆρξε τις Γεράσιμος, τοῦ δὲ σουλτάνου τοῦ Ἰχονίου Ἀλέξιος τις, ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν τῶν δύο χωρῶν.

Κατὰ τὰ ἔτει 1216 ἐμολογούμενα ὑπό τε τοῦ βασιλέως τῆς Κύπρου Οδγωνος Α' καὶ τοῦ σουλτάνου ἡ εἰς τὰς χώρας

έκατέρων είςδος καὶ ἔξοδος τῶν πραγματευτῶν καὶ ἄλλων ὑπηκόων γενῆσεται ἀφόβως, παντελευθέρως καὶ ἀναντιρρήτως· θὰ πληρόνωσῃ δὲ αὕτοις μόνον τὸ σύνηθες κομμέρκιον. Ἐν περιπτώσει δὲ θανάτου πραγματευτοῦ τίνος ἢ ἄλλου ὑπηκόου ἐν τινὶ τῶν χωρῶν τῶν ὅπο τὴν ἔξουσίαν τῶν συμβαλλομένων μοναρχῶν, τὰ πράγματα τούτου τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἐπιστρέφωνται πρὸς τὴν ἔξουσίαν τοῦ ἡγεμόνος μέχρι νεωτέρας ἀποδείξεως περὶ τοῦ ἐγαντίου. Ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν πλοῖα πειρατικὰ, προσορμίζομενα εἰς τινὰ τῶν αἰγιαλῶν τῆς ἑτέρας τῶν ἀρχῶν, ἥθελον προξενῆσαι ζημίαν εἰς τινὰ χώραν διά τε γῆς ἢ καὶ κατὰ θάλασσαν, καὶ ἔπειτα οἱ ἐπιβαίνοντες αὐτῶν ἥθελον ἐπιστρέψει εἰς τινὰ χώραν καὶ διακράτησιν τῶν συμβαλλομένων καὶ ἥθελον γείγει δεκτοὶ ὑπὸ τῶν ὑπηκόων αὐτῶν, οἱ τοιοῦτοι καὶ τὰ καθευρεθέντα πράγματα ὥφειλον γὰρ ἐπιστρέφωνται εἰς τὴν χώραν ἐξ ἡς ἀνῆκον. Τρίτος δέ τις δρός ἀναφέρεται εἰς τὴν περιπτώσιν ναυαγίου πλοίου τινός, δτε οἱ ναυαγοὶ ὥφειλον ἐπ' ἵσης γὰρ ἐπιστρέφωνται μετὰ τῶν καθευρεθέντων πραγμάτων εἰς τὴν χώραν τοῦ οἰκείου ἡγεμόνος.

'Ιδού δὲ τὰ πέντε γράμματα τοῦ βασιλέως τῆς Κύπρου Οδγωνος Λουσινιανοῦ καὶ τοῦ Καίχαούση Ἀζαντήν περὶ ὧν ὁ λόγος δινωτέρω'

A'

('Ιανουάριος 1214) *

Οὐγκος προνοίᾳ θεοῦ ῥήξ τῆς περιωνύμου νήσου Κύπρου τῷ ὑψῷ λοτάτῳ χραταίῳ καὶ εύτυχεῖ μεγαλογενεῖ μεγάλῳ σουλτάνῳ τροπαιούχῳ καὶ νικητῇ πάσης τῆς κατὰ τῶν Τούρκων χώρας γῆς τε καὶ θαλάσσης χαίρειν.

* Παλατίνου κώδικος 367 φ. 107ε-108α.

1. οὐγκος ρήξ 2. εύτυχη μεγαλογενή 3. τούρκων τε

Τγιαίνειν καὶ χαιρεῖν καὶ εὐοδοῖσθαι τὴν μεγάλην σουλτανικὴν ἔξουσίαν σου ἐπὶ πᾶσιν εἰς θεὸν ἐλπίζω. Καὶ ἡμεῖς θεοῦ τῇ βοηθείᾳ καὶ χάριτι ὑγιῶς ἔχομεν καὶ καλῶς. Τὸ γράμμα τῆς σῆς ἔξουσίας δεξάμενος μετὰ του πιστοτάτου αὐτῆς ἀνθρώπου τοῦ οὐδὲ ἀνέγνων αὐτὸ⁵ καὶ ἐπέγνων τὰ περ' αὐτῆς ὄρισμά τα. Καὶ οἶδον κατὰ τὸν ὄρισμὸν καὶ τὸ θέλημα τῆς σουλτανικῆς ἔξουσίας σου ἐποιήσαμεν. Ἐγένετο δὲ καὶ ἡ μεταξὺ ἡμῶν ἀγάπη διὰ βεβαίωσεως ὅρκων γρόνους ἐξ καθὼς ἀπὸ τοῦ δηλωθέντος ἀνθρώπου τῆς ἔξουσίας σου μαθεῖν ἔχει πλατύτερον καὶ ἀπὸ τῶν ὅρκωμοτικῶν χρυσοῦσύλλων καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἃς γένηται ὄριψός τῆς σουλτανικῆς ἔξουσίας σου εἰς πᾶσαν χώραν αὐτῆς καὶ ἃς ἔργωνται οἱ πραγματευταὶ καὶ τὰ πλευστικὰ πάντα εἰς τὴν ἐμὴν χώραν ἀκαλύτως καὶ ἀνενδοιάστως μετὰ πάσης χαρᾶς καὶ ἀπλότητος, ὥσπερ καὶ τὰ ἡμέτερα πάλιν εἰς τὰς χώρας τῆς ἔξουσίας σου, μὴ παρά τενος ἐμποδιζόμενοι ἢ τὸ σύνολον κωλυόμενοι καὶ ἃς εἰσέρχων¹⁰ ταὶς καὶ ἐξέρχονται καθ' ἔκαστην, καὶ τὴν δοκοῦσαν ἐκάστοτε πραγματείαν ἐκτελείτω καὶ ἀλλην πᾶσαν ἢν χρήζει δουλείαν, ἵνα καὶ ὁ θεὸς παρὰ πάντων δοξάζηται καὶ ἡμεῖς τὴν καθαρὰν μέσον ἡμῶν ἀγάπην καὶ εἰρήνην ἀπτωτον φυλάττωμεν καὶ οἱ πτωχοὶ τὴν οἰκείαν τροφὴν καὶ χρείαν ἔκαστος πορίζηται. Εἴ τι δὲ καὶ αὐθὶς ἔχει θέλημα¹⁵ ἡ σουλτανικὴ ἔξουσία σου γράψειν πρὸς ἡμᾶς καὶ ὄριζειν, διὰ τε γραφῶν καὶ ἀποκρισιαρίων αὐτῆς ὄριζέτω· ἀλλὰ καὶ εἰ τι ἀπὸ τῆς ἡμέτερας χώρας ἔχει τὴν χρῆσιν ἢ ἔξουσία σου, ἃς μανθάνωμεν. Ἐτοίμως γάρ ἔχομεν ποιεῖν τὸ θελητὸν τῆς σουλτανικῆς ἔξουσίας σου. Μηνὶ Ἰαννουαρίῳ ἴνδικτιῶνος θεος [ἔτους, σψκβ'].

1. Γραπτὸν ἀρα εὐοδοῦσθαι ἡ ἐγράφη ἀρχῆθιν εὐοδοῖσθαι; 5. γράμμα

δ

4. ο (= ὁδεῖν). Ἐνταῦθα δὲ βιβλιογράφος ἀντικατέστησε διὰ τοῦ συνήθους τούτου ἐν τοῖς ἐπιστολαρίοις τόπου τὸ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ῥῆτῷς μνημονεύμενον δνομα.

7. ὅρκων 9. (καὶ κατωτέρω) ἀς 10-11. ἔρχονται 12. ἀνενδιάστως ἀπλότητος 14. εἰσέρχονται 15. ἐξέρχονται 16. χρίζει

18. φυλάττομεν 19. πορίζηται δὲ τοῦ τῷ πρώτῳ γραφέντος πορίζηται.

22-23. ἐτοίμως 24. Τὸ ἔτος συνεπλήρωσα λεῖπον ἐν τῷ καθίκι ἐκ τῆς ἴνδικτιῶνος· μάνη δὲ β' ἴνδικτιῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Οὐγιωνος Α' Λουσιανοῦ (1205-1218) εἶνε ἡ συμπίπτουσα πρὸς τὸ ἔτος 1214.

B' (1214;)*

‘Ρηγικὸν πρὸς ἀμηρᾶν.

Μεγαλοθεότατε, μεγαλούπεροχε μέγα ἀμηρᾶ τῶν ἀμηράδων,
μέγα προκαθήμενε πόλεως Ἰκονίου καὶ μέγα ταχνᾶ πάσος τῆς Λυ-
καονῶν ἐπαρχίας καὶ πρωτοσύμβουλε τῆς σουλτανικῆς αὐλῆς, ἐμοὶ
δὲ ἡγαπημένε φίλε, κύριε οὗ, ἡ ρηγικὴ ἔξουσία μου χαιρετίζει σε καὶ 5
δηλοῖ τὴν σὴν ἐνδοξότητα, ὅτι ὁ παρὼν πιστότατος καβαλλάριος τῆς
ρηγικῆς ἔξουσίας μου καὶ κατὰ πάντα οἰκεῖος αὐτῆς ἐστάλη πρὸς τὸν
μέγαν σουλτάνον ἀποκρισιάριος παρ' ἐμοῦ, καὶ ἀξιοὶ σοι ἡ ρηγικὴ
ἔξουσία μου ώς ἂν ὑποδέξαι σε τοῦτον ἐν πάσῃ τιμῇ, καὶ πάντα δσα
παρὰ ποῦ χρειασθῇ οἰκονομήσῃς αὐτὸν καὶ δώσῃς καὶ ἀνθρώπους μετ' 10
αὐτοῦ εἰς τὸ διασῶσαι αὐτὸν ἀφόβως πρὸς τὸν μέγαν σουλτάνον, ἵνα
καὶ αὐτὸς περὶ τούτου σύχαριστήσῃ σοι καὶ ἡμεῖς πολλὰ σοι ἐπαινέ-
σωμεν. Μετὰ δὲ τὸ ἀπαρτίσαι πᾶσαν δουλείαν αὐτοῦ πάλιν ὑποστρέ-
ψει μετὰ τῶν ἀνθρώπων σου τῇ συνεργίᾳ καὶ οἰκονομίᾳ σου. Καὶ ὅταν
φθάσῃ πρὸς σὲ ἐν τῷ ὑποστρέψειν αὐτὸν, πάλιν οἰκονόμησε αὐτὸν καὶ 15
ἐφοδίασσον ἐλθεῖν πρὸς ἡμᾶς, καὶ τούτου γενομένου ἔξεις εὐχαριστίαν
μεγάλην ἔξ ἡμῶν. Καὶ εἴ τι ἐκ τῆς ἡμετέρας χώρας χρήζει ἡ ἐνδο-
ξότης σου, γράφε πρὸς ἡμᾶς μετὰ θάρρους. Οἱ δὲ πραγματευταὶ ἀκω-
λύτως καὶ ἀφόβως εἰς τὴν ἐμὴν χώραν ἀς ἔρχωνται μετὰ πάσος ἀφο-
βίας, ἐπεὶ καθαρὰ ἀγάπη μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ μεγάλου σουλτάνου 20
ἴγενετο, δωκερ καὶ οἱ τῆς χώρας ἡμῶν πάλιν πρὸς τὴν χώραν τὴν
ἐστέραν. ‘Ἐρρωσο’ μηνί . . .

* Παλατίνου χώδικες 367 φ. 109α.β.

1. ρηγικὸν ἀμηρᾶν 2. μεγαλούπεροχε αμηρᾶ 3. σαχνᾶ
κατὰ τὸν κ. Καρολίδην • εἶναι κάντως σαχανέ = βασιλικός ἐκ τοῦ σᾶχ = βασιλεὺς,
σαχάν σᾶχ = βασιλεὺς βασιλέων. Τὸν τύπον σαχνὰ ἀποδίδω εἰς τὴν ἀμάθειαν τοῦ
γράφαντος. Σαχανέ (σαχ-ανέ) = βασιλικός ε. 5. ρηγικὴ 6. παρῶν ἐκ τοῦ
παρῶν 7. ρηγικῆς 8 (καὶ 11). σουλτάνον 8. ἐμοὶ ρηγικὴ
10. δόσος 11. ινδ 13. ἀπαρτίσαι 14. Ἐν τῇ ḡ σύνερ-
γίᾳ τὸ γῆ ιώτα 19. ἀς ἔρχονται 20. ἐπει' 22. Τὸ ἐστέρον τε-
πλασμένον ἐκ τοῦ (ἐ)σὺ κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἡμετέραν δὲν πρέπει νὰ μεταβληθῇ.

Ε' (19 Ιουλίου 1216)*

‘Ορκομωτικὸν ἔγγραφον περὶ ἀγάπης ἀπὸ ρῆγαν εἰς σουλτάνον.

Ἐπεὶ θεοῦ προνοίᾳ χάριτι τε καὶ εὐδοκίᾳ λόγος περὶ ἀγάπης ἐρ-
ρέθη μεταξὺ τῆς ἡμετέρας ρηγικῆς ἔξουσίας καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ ὑψη-
λοτάτου μεγάλου τῆς Ἰκονιέων μεγαλοπόλεως Ἀζαντὴν τοῦ Καικαού-
ση, ήμων δὲ ἀμφοτέρων συναρεσθέντων τὸ δι' ὄρκου καὶ ἔγγραφου ὄρκο-
μωτικοῦ τὴν τοιαύτην ἡμῶν ἐπιστηριχθῆναι ἀγάπην, οἷον ἡ ἡμετέρα
5 ρηγικὴ ἔξουσία τοῦτο πληροῖ. “Οτι ἔγώ ὁ ἐν χριστιανικῇ τῇ πίστει φήξ
τῆς περιωνύμου νήσου Κύπρου Ούγγρος ὁ καὶ υἱὸς τοῦ ἀοιδίμου ἐκεί-
νου ρῆγός Ἐμιρῆ ὁμνύω κατὰ τὴν σήμερον ἡμέραν, ητις ἐστίν ἐννεα-
10 καιδεκάτῃ τοῦ παρόντος Ιουλίου μηνὸς τῆς δ' ἵνδικτιῶνος πρὸς σὲ
τὸν ἐντιμότατον ἀποκρισιάριον τοῦ ὑψηλοτάτου μεγάλου σουλτάνου
Ἰκονίου πόλεως Ἀζαντὴν κύρῳ Ἀλέξιον καὶ διὰ σοῦ πρὸς τὸν ρήθεντα
κύριόν σου καὶ μέγαν σουλτάνον τὸν Ἀζαντὴν καὶ υἱὸν τοῦ μακαρί-
του ἐκείνου μεγάλου σουλτάνου Ἰκονίου πόλεως τοῦ Γιαντὴν, ώς ὅτι
15 μὰ τὰ ἀγία τοῦ θεοῦ Εὐαγγελία καὶ μὰ τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν
σταυρὸν καὶ μὰ τὴν πίστιν τοῦ χριστιανικωτάτου γένους, ἵνα ἔγώ
ὁ ἀνωθεν εἰρημένος ρῆγας τῆς νήσου Κύπρου Ούγγρος μετὰ τοῦ δηλω-
θέντος μεγάλου σουλτάνου πόλεως Ἰκονίου τοῦ Ἀζαντὴν ἀγάπην κα-
θαράν καὶ φιλικὴν διάθεσιν, ναὶ μήν γε καὶ μετὰ παντὸς τοῦ μέρους
20 τῆς τούτου ἔξουσίας μέχρι συμπληρώσεως ἐνισιτῶν τριῶν, διατηρών-
ται δὲ παρὰ τῆς ρηγικῆς ἔξουσίας μου καὶ παρὰ παντὸς τοῦ μέρους
αὐτῆς οἱ ἀπὸ τῆς ἔξουσίας τοῦ αὐτοῦ μεγάλου σουλτάνου καὶ τῶν
χωρῶν αὐτοῦ ἐμπορευόμενοι πραγματευταὶ κατὰ θάλατταν καὶ ξη-
ράν ἀζήμιοι καὶ ἀνεπηρέαστοι ἴρχομενοι καὶ ἀνθυποστρέφοντες μετὰ
25 ἀδειας πάσης, μὴ παρά τίνος τῶν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἔξουσίαν καὶ

* Παλατίνου κώδικος 367 φ. 108-109ε.

1. ρῆγαν (καὶ 13). σουλτάνον 2. τὲ εὐδοκεῖα 3. δῆ
6. ἐπιστηριχθεῖναι ἡ λέξις 7. ρηγικῆ πίστη ρῆξ
8. ούγκος. Ἐν στ. 17 ούγγρος 9. ἐμιρῆ ἀοιδίμου ὁμνύω εἴτις
ἐννακαιδεκάτη 11. ἐντιμότατον 12. κύρῳ 17. ρῆγας
ούγγρος. Ἡδὲ στ. 8 ούγκος 20. συμπληρώσεως 21 ρηγικῆς
24. ἀνέπειρέαστοι ἀνθ-ὑποστρέφοντες 25. ἀδιάς

διακράτησιν διεποζόμενου λαοῦ εμποδιζόμενοι ἡ ἐπηρεαζόμενοι εἰ μὴ καὶ μόνον διδόναι τοὺς τοιούτους τὸ κατὰ συνήθειαν ἀνήκον αὐτοῖς κομμέριον καὶ μηδὲν πλέον. Εἰ δὲ τύχοιεν κατὰ θίλατταν καράβιον φέρον ἀνθρώπους πράγματευτας ἥ καὶ ἄλλοιοις ἀπὸ τῶν χώρων δυτῶν καὶ τῆς ἐπικρατείας τοῦ αὐτοῦ μεγάλου σουλτάνου τοῦ Ἀζαντίνος κουρσευθῆναι πάρα τινῶν κουρσαρίων, καταντήσωσιν δὲ εἴ; τινα τόπον ἥ κατεστον ἥ χώραν καὶ αἰγιαλόν, οὓσων ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ῥηχαργήκην ἔξουσίαν, καὶ δυνηθῶσιν οἱ ταύτην ἐντυχόντες κατὰ τόπον ὑπὸ χείραν αὐτοῖς κατασχεῖν ἥ διεκδικῆσαι τοὺς κουρσευθέντας, νὰ ἀντιστρέφωνται καὶ οἱ ἀνθρώποι [καὶ] τὰ παρευρεθέντα πράγματα πρὸς τὸ μέρος τοῦ αὐτοῦ ὑψηλοτάτου μεγάλου σουλτάνου. Εἰ δέ γε κατὰ θίλατταν φύάσει ὡς ἀπὸ κλύδωνος κινδυνεύσαι καράβιον καὶ θλασθῆ ἐν τοις αἰγιαλῷ ἥ χώρᾳ διαφέροντα τῇ ῥηγικῇ ἔξουσίᾳ μου, ἵνα διατηρῶνται οἱ περισσώντες ἀνθρώποι ἔξι αὐτῶν καὶ τὰ πράγματα ὅτινα κατευρεθῶσιν καὶ ἀντιστρέφωνται, μὴ εἰκομιζόμενα κατ' ἀρπαγὴν κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ἀδικον συνήθειαν. Πρὸς τούτοις δὲ ἵνα διατηρῷ τὴν ὑπὸ τὴν σουλτανικὴν ἐπικράτειαν οὓσαν ἀπασαν χώραν ἀβλαβῆ καὶ πάσης ἐπιβουλῆς ἀνωτέραν, καὶ οὐ μελετήσω τὴν οἰκουμένην ἥ βλάβην ἐπ' αὐτῶν λαθραίως ἥ φανερώς.

Τούτων γοῦν παρὰ τῆς ἡμετέρας ῥηγικῆς ἔξουσίας συμπεφωνηθέντων καὶ ἐνόρκως πρὸς τὸν πολλάκις δηλωθέντα ὑψηλότατον σουλτάνον Ἰκονιουπόλεως τὸν Ἀζαντίνον ἐκτεθίντων, ὄφειλα φυλάττειν ταῦτα ἀκίρατα καὶ ἀπαράθρωστα, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ σουλτάνος φυλάττειν ὄφειλει ὁμοίως πρὸς τὴν ἡμετέραν ῥηγικὴν ἔξουσίαν καὶ πρὸς ἄπαν τὸ μέρος αὐτῆς ἵντος τε καὶ μέχρι συμπληρώσεως τῶν τῆς

1. διάκρατοιν ἐπειρεαζόμενοι 2. τοῖς τοιούτοις ἀνετ-

κον 3. κομέρκιον μηδὲν τύχοιεν 4. φέρων εἰ 6. κουρ-

σευθεῖναι εἰς καν⁵⁹ 7-8. ὄηγάρχικὴν 8. ἐντυχῶντες

9. χείραν διέκδικησαι 9-10. ἀντιστρέφονται 10. καὶ λείπει

παρεύθεντα 12. θλασθεῖ 13. αἰγιαλῷ διαφέρον⁶⁰ ῥηγικῆ

15. κατευρεθῶσιν δὲν εἴναι ἀνάγκη νὰ διορθωθῇ εἰς καθευρεθῶσιν. "Ιδε καὶ κα-

τωτέρω σ. 52,4 καὶ 10. Πρόβλ. ἵνταῦθα κατωτέρω στ. 15 τὸ κατ' ἀρπαγὴν

19. λαθρέως 20. ρηγικῆς σύνπεφωνηθέντων 21. ἐνόρκως

σουλτάνον 23. ἀκαίρεα σουλτ⁷⁰

25. ἵντος τὲ συνπληρώσεως

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΗΜΑΝ ΤΟΜ. Ε'.

τρύπας τριῶν ἐνισθτῶν ἀπαράθρωστα καὶ ἀπαρεγχείρητα μετὰ παντὸς τοῦ μέρους αὐτοῦ. Αναφέσει δὲ καὶ τοῦτο ἡ ἔξουσία μου, ώς εἴ περ ὄψεποτε, εἶπερ δειθῶσιν βοηθείας τινὸς καὶ συγκροτήσεως ὁ τε ἥπερ Ἀρμενίας καὶ ὁ πρίγκηψ Ἀντιοχείας, μέλλωσιν ἔχειν οὗτοι τὴν 5 βοηθείαν μου κατὰ τὸ ἀπαραιτητόν, ώςαύτως καὶ ἔτερός τις τῶν Χριστιανῶν.

Πρὸς γοῦν βίβαίωσιν καὶ τὸ παρὸν ἔξετέθη ὄρκομωτικὸν ἔγγραφον, γεγενημένον κατὰ μῆναν καὶ ἴνδικτιῶνα τῆς προγεγραμμένης τοῦ „σψχδ” ἔτους, ἀνωθεν μὲν ἐγχαραχθεῖς ὁ τίμιος καὶ ζωοποιὸς σταυ- 10 ρὸς, κατωθεν δὲ σφραγισθεῖς διὰ χρίνης ἡμετέρας σφραγίδος διὰ τὸ χυτόπιστον.

Δ'.

(“Ἄνευ χρονολογίας”*)

‘Απὸ ῥῆγαν εἰς σουλτάνον.

Οὐγγος προνοίᾳ καὶ εὐδοκίᾳ θεοῦ ἥπερ τῆς περιωνύμου καὶ θεοφρου-
ρήτου νήσου Κύπρου τῷ ὑψηλοτάτῳ, κραταιοτάτῳ, εύτυχεστάτῳ,
15 μεγαλογενεῖ, μεγάλῳ σουλτάνῳ τροπαιούχῳ καὶ νικητῇ πάσος τῆς
ὑπὸ τῶν Τούρκων χώρας γῆς τε καὶ θαλάσσης τῷ Ἀζυντίν. Χαιρε-
τισμὸν μετὰ εἰλικρινούς ἀγάπης καὶ καθαρᾶς διαθέσεως διαμηνύει τῷ
κράτει τῆς σουλτανικῆς ἔξουσίας σου, ἐπειδὶ διὰ τῆς χάριτος καὶ φι-
λανθρωπίας τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ καὶ τῆς καθαρᾶς καὶ ἀδιαβλή-
20 τού ἀγάπης τοῦ σουλτανικοῦ κράτους σου ὑγιῶς, εὐθύμως καὶ καλῶς
ἔχει ἡ ῥηγικὴ ἔξουσία μου· καὶ ἀναφέρω τῷ ὅψει τοῦ κράτους σου...

1. τρύπας σημαίνει συνθήκης (tregua) ἀπαρενχείρητα	3. συν-		
κροτήσεως	4. ἀρμενίας πρίγκηψ	7. ἔξετέθει	8. μῆναν τοῖς
	9. ἐγχαραχθεῖς	ζωποιὸς	10. σφραγίδος
12. ἀπὸ	13. οὐγκος σουλτάνον	14. κραταιοτάτῳ	16. τῷ
17. εἰλικρινούς (καὶ 19). καθαρᾶς διαμηνύει ἐκ τοῦ τῷ πρῶτον			
γραφέντος διαμηνείει	21. ῥηγικῆς "Εθηκ" ἀποσιωπητικὴ ἐν τέλει ἐπειδή		
προφανῶς ἔχομεν ἐν τῷ κώδικι μόνον τὴν ἀρχὴν τῆς ἱπιστολῆς, λείπει δὲ ἡ αὐγέγεια			
καὶ τὸ τέλος.			

* Παλαιστίνου κώδ. 367 φ. 114^a.

Ε.

(Σεπτέμβριος 1216)*

Ἐπειδὴ οὐδεὶς οὐδὲ ποιῆσαι ἔνορκον ἀγάπην μετὰ τοῦ εὐγενεστάτου ῥηγὸς τῆς νήσου Κύπρου τοῦ σιρ Οὐγγροῦ διὰ τοῦ ἀποκρισιαρίου τούτου Ζχαρία, ναὶ μὴν γε καὶ οὗτος πρὸς τὴν σουλτανικὴν ἔξουσίαν μου τὸν ὅμοιον ὄρκον· ἡμῶν δὲ ἀμφοτέρων συναρτεσθέντων τὸ δι' ὄρκον καὶ ἑγγράφου ὄρκωματικοῦ τὴν τοι-
αύτην ἡμῶν ἐπιστηριχθῆναι ἀγάπην ἐπὶ συμφωνίᾳ καὶ στοιχήματι
τοιαύτῳ τοῦ εἰναι ἀπαντας τοὺς ἀνθρώπους τῆς ῥηγικῆς τούτου ἔξου-
σίας καὶ πάσης τῆς διακρατήσεως αὐτοῦ πραγματευτάς τε καὶ ἀλ-
λοίους, τοῦ εἰςέρχεσθαι καὶ ἔξερχεσθαι αὐτοὺς εἰς πᾶσαν τὴν διακρά-
τησιν τῆς ἡμετέρας σουλτανικῆς ἔξουσίας ἀφόβως, παντελευθέρως καὶ 10
ἀναντιρρήτως, τοῦ εἶναι αὐτοὺς καὶ τὰ πράγματα αὐτῶν διατετη-
ρημένα παντός, μόνον ὀφειλωσιν ἐκπληροῖν τὸ κατὰ σύνηθες διδόμε-
νον κομμέρκιον. Ωςαύτως ἐὰν πολλάκις συμβῇ γενέσθαι τι τῶν
ἀπροσδοκήτων καὶ φθάσῃ τελευτῆσαι τις τῶν πραγματευτῶν ἐν τῇ
χώρᾳ τῆς σουλτανικῆς ἡμῶν ἔξουσίας ἀπὸ τῆς χώρας τοῦ αὐτοῦ ῥη-
γὸς ἢ ἔτερος τις τῶν ἀνθρώπων τῆς ἔξουσίας αὐτοῦ, κανὸς ἀν καὶ
εἰη, νὰ ἀντιστρέψωνται τὰ πράγματα τούτου τοῦ ἀνθρώπου, ἦτοι ἀν
φανῶσιν δι' ὄρκου ἢ ἔτερας ἀποδειξεως μέχρι τῆς ἀληθείας πρὸς τὴν
ἔξουσίαν τοῦ ῥηγὸς, ἐπειδὴ μέλλει καὶ αὐτὸς τὰ ὅμοια ἐκπληροῖν. Ἐὰν
δὲ πολλάκις συμβῇ ἔξελθεῖναι ξύλα πλευστικὰ, ἥγουν καράβια ἢ 20
κάτεργα καὶ λοιπὰ κουρσαρικὰ ἢ καὶ ἔτερα καὶ φθάσωσιν ποιῆσαι
ζημίαν εἰς τινὰ χώραν καὶ διακράτησιν τοῦ ὑψηλοτάτου ῥηγὸς διά-

* Παλατίνου κώδικας 367 φ. 163^α-164^α. "Ιδε ἐν τῷ Παρενθέτῳ πίνακι Α' τὸ παν-
ομοιότυπον τοῦ φ. 163^α ἐν ψήφιστη γεγραμμένη ὅτε ἡ λέξις σουλτάν.

1. (καὶ κατωτέρω διεῖ). ἐπειδὴ τοῦτον 2. σὺρ 3. οὐγού 4. ὄρκον 5. ὄρ-
κωματικοῦ ἐπιστηρειχθῆναι στυχήματι 8. τὲ 11. ἀναντηρορήτως
διάτετηπομένα 12. ὀφειλωσιν (καὶ κατωτέρω διεῖ) ἐκπληρεῖν 13. κο-
μέρκιον 14. ἀπροσδοκίτων ἵν τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος ἀπροσδοκίτων
τελευτῆσαι 17. ἀντιστρέφονται τοῦτου ἦτοι 20. Τὸ ἔξελ-
θεῖναι γραφὲν πιθανώτατα σύτιας ὑπὲν αὐτοῦ τοῦ συντάξαντος τὸ σουλτανικὸν ἑγγράφον
οὗτε εἰς ἔξελθεῖν οὗτε εἰς ἔξελθεῖν πρέπει νὰ μεταβληθῇ ἥγουν

τε γῆς ή καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ φύξωσιν ὑποστρέψαι εἰς τινὰ χώραν καὶ διακράτησιν τῆς ἡμετέρας σουλτανικῆς ἔξουσίας καὶ δέξωνται αὐτοὺς οἱ ὑπὸ την ἡμῶν ἔξουσίαν ἀνθρώποι, νὰ ἀντιστρέφωνται οἱ ἀνθρώποι καὶ τὰ κατευρεθέντα αὐτῶν πράγματα πρὸς τὸ μέρος τοῦ 5 ὑψηλοτάτου ῥηγὸς κατὰ τὸ ἀνυστέρητον. Τὸ αὐτὸ μέλλει ποιεῖν καὶ ὁ δηλωθεὶς ἥρξ. Ἐάν δὲ πολλάκις φύξη θλασθῆναι καράβιον κατὰ θάλατταν, καὶ κινδυνεύσῃ, η ἔτερον ξύλον πλευστικὸν ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς διακρατήσεως τοῦ ὑψηλοτάτου ῥηγὸς ἐπὶ τῇ διακρατήσει τῆς σουλτανικῆς μου ἔξουσίας, νὰ ἀντιστρέφωνται οἱ ἀνθρώποι καὶ τὰ 10 κατευρεθέντα πράγματα αὐτῶν μέχρι τῆς ἀληθείας πρὸς τε τὸν ὑψηλοτάτου ῥῆγαν καὶ πρὸς τὸ μέρος αὐτοῦ, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τὰ ὅμοια μέλλει ἐκπληροῖν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ὑποθέσει καὶ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω δηλουμένων συμφωνιῶν.

Τούτων δὲ οὕτως ἔχόντων, η σουλτανικὴ ἔξουσία μου σὺν τῷ ὑψηλοτάτῳ ῥηγὶ τῆς νήσου Κύπρου ὄφειλομεν φυλάττειν τὰς ἐνταῦθα 15 δηλουμένας συμφωνίας ἀπαραθρούστους κατὰ τὸ ἀναμφίβολον. Εἰς γοῦν βεβαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν καὶ η παροῦσα ἀπόδειξις τῆς ἡμετέρας σουλτανικῆς ἔξουσίας ἔχετεθη κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον ἴνδικτιώνος [ε'] τοῦ „ψυκε“ ἔτους, ἐν φ καὶ τὸ ἡμέτερον σουλτανικὸν κράτος 20 τὴν τοιαύτην ἐπεσημάνατο.

Τοιοῦτο τὸ περιεχόμενον καὶ η γλῶσσα τῶν τοιούτων γραμμάτων. Πλὴν δὲ τῶν καθ' ἔκαστον, τὰ ἐξ αὐτῶν ἔξαγόμενα ιστορικὰ πορίσματα εἶνε ἔξαιρέτως σπουδαῖα καὶ πλουτιζουσι κατὰ τρόπον ἀπροσδόκητον δσα γινώσκομεν περὶ τῆς ιστορίας τῶν Λουσινιανῶν ἐκ τοῦ ἀλλως ἀξιολογωτάτου ἔργου τοῦ Mas Latrie. Αἱ φίλιαι ἔκειναι σχέσεις μεταξὺ τοῦ βασιλείου τῆς Κύπρου καὶ τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰχονίου συνεσφίγγθησαν προφανῶς ἐν πνεύματι ἔχθρικῷ πρὸς τοὺς Ἔλληνας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ή Κωνσταντινούπολις ἀνῆκεν ἦδη ἀπὸ δώδεκα

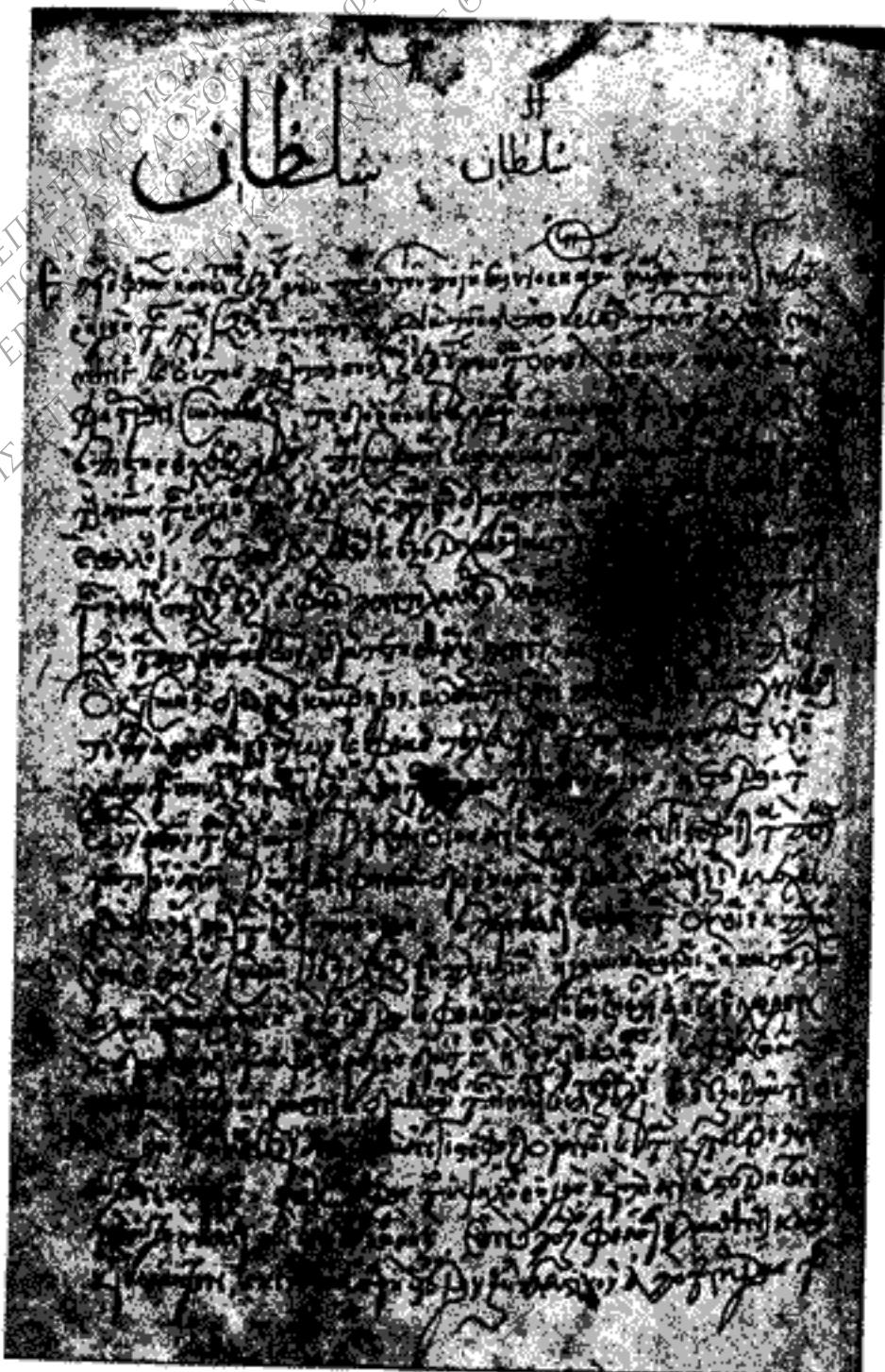
1. θάλασσαν ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφίντος θαλάσσης	2. δέξονται
3 (καὶ 9). ἀντιστρέφονται	4 (καὶ 10). κατ' εὔρεθενται
ρυποῖ	5. ἀνύδτε-
6. φθάσειν	7. κινδυνεύσει
19. ε' προειθηκα ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ κώδικι κενοῦ	15. ὀφείλωμεν
	17. γ οὖν
	20. ἐπεσειμένατο

ἐτῶν εἰς τοὺς Λατίνους. Ἐκ δὲ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν, αἵτινες ἰδρύθησαν μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς παρὰ τὸν Βόξπερον πρωτευούσης τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους, ή τῆς Νικαίας, ἥτις ἦτο ἡ ἀμεσος διεύθυντος τῶν παραδόσεων καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Βυζαντίου, εὑρέσκετο ἐν δυσκόλῳ θέσει μεταξὺ τῶν Λατίνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξ ἑνὸς καὶ τῶν Σελδσουκιδῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐξ ἑτέρου. Τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πλὴν τῶν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζούντος ἀνηκουσῶν χωρῶν μόνον τὰ δυτικά, τὰ πόλεις τῆς Νικαίας μέχρις τῆς Λυκίας καὶ Παρφυλίας, ἀνῆκον εἰς τοὺς Νικαῖες, τὸ δὲ μέγιστον μέρος τῆς μικρασιατικῆς χερσονήσου κατεῖχον οἱ Σελδσουκιδαι· τὰ δὲ δύο κράτη, τὰ τῶν Σελδσουκιδῶν καὶ τὰ τῆς Νικαίας, ἀντεπολεμοῦντο κρατερῶς. Εἰς δὲ τῶν κατὰ τῶν Σελδσουκιδῶν ἀγώνων τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδώρου Λασκάρεως ἤγαγεν εἰς τὸν θάνατον τοῦ Καϊχοσρόου, τοῦ γενναίου σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου. 'Αλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ Καϊκαούστης, ὁ αὐτὸς δὲν εἶδομεν συνθηκολογοῦντα μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Κύπρου Ούγωνος, κατώρθωσε νάναγκάση τὸν Λάσκαριν, οὗ ἡ φυχὴ διεπνέετο χυρίως ὑπὸ μίσους ἔναντίον τῶν ἀρπάγων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, νὰ γείνῃ υποτελής αὐτοῦ. Χάριν δὲ στερεώσεως τῆς ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ὑπερισχύσεως ἔκείνης ἥθελησεν ὁ σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου νὰ συνδεθῇ διὰ δεσμῶν συμμαχίας καὶ φιλίας μετὰ τῶν Λουσιγιανῶν τῆς Κύπρου. 'Αλλως δὲ ἀμοιβαία ἀνάγκη ἦγε τοὺς νέους τούτους συμμάχους εἰς διαρρύθμισιν τῶν κατὰ τὴν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν τῶν ἴδιων αὐτῶν χωρῶν. Η μετὰ τῆς Κύπρου ἐμπορία τῶν κατοίκων τῆς γείτονος Μικρᾶς Ἀσίας εἶχε γείνει πικνοτέρα ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Λουσιγιανῶν, καὶ ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν παραλίων εἶχεν ἀποβῆτη καθημερινὴ ἐν τῷ στενῷ τῆς Καραμανίας¹. 'Εκ τῶν ἀφορ-

¹ *Mas-Latrie Histoire de l'île de Chypre sous le règne des princes de la maison de Lusignan.* Ἐν Παρισίοις. 1861 Τόμ. A' σ. 173.

μῶν δὲ τούτων ἔξηγοσυνται: αἱ συνθῆκαι καὶ ἐπιστολαι, ὃν τὰ κείμενα παρετέθησαν ἀνωτέρω.

Πρέπει δὲ νῦν κατέλθωμεν ἀπὸ τοῦ χρόνου ἔκείνου ἑκατὸν τριάκοντα ερίας οὐλαῖς ἔτη, ὅπως ἀνεύρωμεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παραδόσει ἄλλο μνημεῖον τῶν σουλτάνων συντεταγμένον ἐλληνιστι. Καὶ δὴ βασιλεύοντος ἐν τῷ ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων ἀνακτηθέντι Βυζαντίῳ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, οἱ Χριστιανοὶ τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Αἰγύπτου, ἐν ᾧ ἥρχον τότε οἱ Μαμελοῦκοι σουλτάνοι, ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς παντοίας ταλαιπωρίας καὶ κινδύνους, ἐπαγομένους εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν. Τὰ δὲ δεινὰ ἀπέβαινον ὁσημέραι μεγαλείτερα, ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ πατριαρχεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας διεσαλεύετο ὑπὸ ἐμφυλίων ἔριδων. Καὶ ὁ μὲν νόμιμος πατριάρχης Λάζαρος, στερηθεὶς τῶν δικαιών αὐτοῦ καὶ ἔξωσθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐπιβάτου τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Γερασίμου, ἐγένετο τὴν βοήθειαν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ δὲ Καντακουζηνὸς προέβη εἰς τὴν ἀποστολὴν πρεσβείας πρὸς τὸν σουλτάνον, ἐνα τῶν ἐφημέρων διαδόχων τοῦ ἐν ἔτει 1341 θανόντος Ἐν-Ναζίρ, δεόμενος αὐτοῦ νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν ἔξωσθέντα πατριάρχην εἰς τὸν οἰκετον θρόνον καὶ ἀπαλλάξῃ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ τῶν διωγμῶν οὓς ὑφίσταντο. Ἡ δὲ πρεσβεία αὗτη, ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ Μανουὴλ Σεργοπούλου καὶ τοῦ ἐκπτώτου πατριάρχου Λαζάρου, ἔγεινε δεκτὴ μετὰ μεγάλης εὐμενείας ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, ἀποδόντος τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Ἀλεξανδρείας εἰς τὸν Λάζαρον καὶ ὑποσχεθέντος νὰ δώσῃ τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς, δπως οἱ Χριστιανοὶ προσκυνηταὶ τοῦ Παναγίου τάφου οὐ μόνον ἀπαλλαγθῶσι πάσης ταλαιπωρίας, ἀλλὰ καὶ προστατεύωνται. Ὁ δὲ Καντακουζηνὸς, δεστις, ὡς γνωστὸν, δὲν ὑπῆρξε μόνον αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ καὶ ιστορικὸς αὐτοῦ τῶν διακεκριμένων, παρέθηκεν ἐν τῇ ιστορικῇ αὐτοῦ συγγραφῇ αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴν τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου πεμφθεῖσαν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἐν ἔτει 1349.

ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΜΗΡΑ ΚΑΪΚΑΟΥΣΗ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΟΥΓΩΝΑ ΛΟΥΣΙΝΙΑΝΟΝ
'Ἐν τῷ Παλατίῳ κόδοι 367 φ. 163θ.

E.Y.Δηλς Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ο Καντακουζηνός έτάσσετο, ως άλλως σχεδὸν πάντες οι σύγχρονοι πεζογράφοι του Βυζαντίου, εἰς τοὺς γράφοντας τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν. Άλλὰ τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ σουλτάνου παρατίθεται ἐν τῇ δημώδει. Οὐδεὶς δὲ λόγος θὰ υπῆρχε νὰ περιληφθῇ τοιούτο μνημεῖον ἐν τῇ ιστορικῇ συγγραφῇ τοῦ Καντακουζηνοῦ, θῆτις ἀπηχεῖ τὰς γλωσσικὰς ἀναμνήσεις τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, ἂν δὲν ἦτο πιστὸν ἀντίγραφον αὐτοῦ τοῦ πρωτοτύπου τῆς σουλτανικῆς ἐπιστολῆς τῆς ἀποκειμένης ἐν τοῖς αὐτοχρατορικοῖς ἀρχείοις. Κατὰ ταῦτα τὸ γράμμα τοῦτο δὲν εἶναι μόνον ἀξιον λόγου ὑπὸ ἔποψιν ιστορικὴν, ἀλλὰ καὶ ως μνημεῖον περιφανὲς τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰώνος, οἷαν λαλουμένην τότε ἐν τῷ βυζαντιακῷ κράτει καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις Ἐλλησι τῆς Ἀνατολῆς ἔγραψε καὶ δι γραμματεὺς τοῦ Μαμελούκου σουλτάνου τῆς Αιγύπτου.

Τῆς μακρᾶς ταύτης ἐπιστολῆς¹ παραθέτω ἐνταῦθα μικρὸν μέρος:

Πάντοτε ἡ βασιλεία σου τὸ θέλημα αὐτῆς νὰ τὸ ζητῇ ἀπὸ τὴν σουλτανικὴν ἔξουσίαν μου καὶ ἀπὸ τὸ ὄσπητιόν μας τὸ ἡγιασμένον καὶ πεφωτισμένον, καὶ ως ἔχομεν πᾶσαν δύναμιν νὰ πληρῶμεν τὴν ἀγάπην τῆς βασιλείας σου, καὶ καθὼς εὑρίσκετο τῶν προγόνων τῆς βασιλείας σου μετὰ τῶν προγόνων τῆς σουλτανικῆς ἔξουσίας μου, καὶ καθὼς ἐπληροῦτο ἡ ὅρεξις τῶν βασιλέων τῶν προγόνων τῆς βασιλείας σου ἀπὸ τῆς αὐθεντίας μας, καὶ ηὐχαριστούν μας πάντοτε ἔκεινοι, καὶ ἐπεμπαν εἰς τὴν ἡγιασμένην αὐλήν μας, καὶ συνετύγχανάν μας, οὕτως πάλιν νὰ εὐεργετῆται ἡ ἀγάπη τῆς βασιλείας σου καὶ νὰ πληροῦται ἡ ὅρεξις αὐτῆς ἀπὸ τῆς αὐθεντίας μας. Καὶ διότι ἀπεκόπη καὶ ἐμάχρυνεν ἡ συνήθεια ἐκείνη, ἀπεστάλη ἡ γραφὴ αὐτῇ ἀπ' ἡμᾶς νὰ ἀναγνωσθῇ ἐμπροσθεν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα, εἰς ἐπαινὸν τῆς προτέρας φιλίας καὶ εἰς παρακίνησιν τῶν ζητημάτων, διτι πάντοτε μετὰ χαρᾶς νὰ ἔναι πεπληρωμένα, καὶ περισσότερα νὰ γίνωνται, καὶ τὸ ἥλθεν ἀπ' ἵσσες εἰς τὸν πλατυσμὸν τῆς καλοσύνης μας τὸν γλυ-

¹ Καντακουζηνός, Ἰστοριῶν ἔκδ. Βόνης Τόμ. Γ' σ. 94-99.

κύτατον, νά το δεχώμεθα με τὴν καλογνωμίαν, καθὼς τὰ ἐδεξάμεθα και τῷρα καλλὰ ἄπο τὰ χέρια τοῦ ἀποκρισιαρίου τῆς βασιλείας σου τοῦ ἀρχοντος τοῦ Μανουὴλ, καὶ παρελάθομεν αὐτὰ μετὰ εἰρήνης, καὶ ἔγνωρίσαμεν τὸ ἔγγραφεν ἡπέσω.

'Αλλὰ, καίτοι ἡ Ἑλληνικὴ ἔχρησίμευσε, καθ' ἀ εἰδομεν, ὡς ἐπισχημός γλῶσσα τῶν Ἀράβων. Σελδουκιδῶν καὶ Μαμελούκων σουλτάνων, εἶνε λυπηρὸν, δτι κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα ἐλάχιστα μόνον ἔχομεν γράμματα ἔξελθόντα ἐκ τῶν γραφείων τῶν μωαμεθανικῶν τούτων αὐλῶν. 'Αλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ὀλίγα δσα περιεσώθησαν ἀρκοῦσι πρὸς ἀπόδειξιν τῆς κατ' ἀλληλουχίαν καὶ ἐν διαρκείᾳ χρήσεως τῆς γλώσσης ταύτης ὡς διεθνοῦς μεταξὺ τῆς βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ μωαμεθανικοῦ κόσμου καὶ καθορισμὸν τῶν διαφόρων αὐτῆς περιόδων καὶ σταθμῶν.

Εἶνε κατὰ ταῦτα φυσικὸν, δτι μετὰ τὴν ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις ἑκείναις μωαμεθανικαῖς αὐλαῖς χρῆσιν τῆς Ἑλληνικῆς ὡς ἐπισήμου γλώσσης ἔξηκολούθησεν αὗτη νὰ χρησιμεύῃ ὡς τοι-αύτη καὶ παρὰ τοῖς Ὁθωμανοῖς Τούρκοις, δτε οὕτοι διεδέχθησαν τὴν ἀρχαιοτέραν ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις μωαμεθανικὴν κυριαρχίαν πρό τε τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου καὶ πολὺν ἀκόμη γρόνον μετ' αὐτήν.

Τὰ δὲ σωζόμενα γράμματα, δι' ὃν διαπιστοῦται ἡ παρὰ τῆς Ὅψηλῆς Πύλης πρώτη χρῆσις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀνέρχονται μόνον εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Καὶ δὲ, περὶ τοῦ σουλτάνου Μουράτ Β', τοῦ πατρὸς Μωάμεθ τοῦ πορθητοῦ, γινώσκομεν, δτι εἶχε γραμματέα Ἐλληνα, τὸν ἐξ Ἐφέσου καταγόμενον Μιχαὴλ Πύλλην. Περὶ τούτου μαρτυρεῖ τὰ ἔξης ὁ χρονογράφος Δούκας· Οὗτος γὰρ δ Πύλλης ἦν ἐξ Ἐφέσου, Ῥωμαῖος γένει, τὸ σέβας Χριστιανὸς, τὴν ἀγχηρ ἐξ εὐγενῶν τῆς αὐτῆς πόλεως, τὴν τέχνην καὶ τὸ ἐπιτή-

δενμα γραφεὺς ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ ἡγεμόνος (τοῦ Μουράτ) ἐν γράμμαισι ψωαῖκοῖς καὶ ἀραβικοῖς, τὴν πρᾶξιν καὶ τὸν τρόπον δύσχρηστος, λάγυος, ασωτος καὶ παυβέβηλος. Οὗτος, συνὼν τότε τῷ τυράννῳ, παρέδωκαν αὐτὸν λέγοντες, ὃν οὗτος ὁ Πόλλης ἔγραψε τότε τῷ βασιλεῖ πῶς ὁ Θεολόγος μέλλει προδοῦται τὴν πόλιν, καὶ παρ' ἐκείνον τοῦ μηνύματος ἀπέθανεν ὁ Κόραξ. Δεσμώσαντες οὖν τοῦτον καὶ βασανίσαντες ἀνηλεῶς ἦν γὰρ μοιρίδς παρὰ πάτιων ὑστερού πνοκαῦτὴν ἀράφαντες παρέστησαν ἐν αὐτῇ τὸν ἄθλιον, καὶ ἐρωτήσαντες εἰ βούλεται ἔξομόσαι τὴν πίστιν τῶν Χριστιανῶν, οὐθῆσται, εἰ δὲ μὴ, τὸ πῦρ δαπανῆσαι. Τότε ὁ πρὸ τῆς ἀρνήσεως Τοῦρκος κατὰ τὰς πρᾶξεις ἥρνήσατο, καὶ περιέτεμον αὐτὸν πομπεύσαντες. Μετὰ χρόνους δὲ ἵκανοὺς τὴν ψυχὴν ἀπέρριψεν, ἐν τῇ διολογίᾳ ταύτῃ τῇ ἀπαισίᾳ δοὺς τὸ τέλος¹.

Ἄλλως δὲ δὲν εἶνε ἀπίθανον, δτι αὐτὸς ὁ Μουράτ ἐλάλει τὴν Ἑλληνικὴν δι' ἄλλους τε λόγους καὶ λαμβανομένου ὑπ' ὅφιν, δτι μία τῶν γυναικῶν αὐτοῦ κατήγετο ἐξ Ἑλλήνων. Ἡτο δὲ αὕτη Μαρία ή Θυγάτηρ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σερβίας Γεωργίου Βράγχοβιτζ καὶ τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Τραπεζούντος Καλοϊωάννου, η ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λεγομένη Κυρά Μάρω².

Ἄλλὰ περιηλθον μέχρις ἡμῶν γράμματα τοῦ Μουράτ Ἑλληνικά; Ἐν τῷ ἡπειρωτικῷ χρονικῷ τῷ φερομένῳ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μιχαήλ Νέποτα τοῦ Δουκὸς ἔχομεν ἑλληνικὴν ἐπιστολὴν πεμφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τούτου εἰς τοὺς κατοίκους τῶν Ίωαννίνων, δι' ἣς παρώρμα αὐτοὺς εἰς παράδοσιν. Σώζονται δὲ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης δύο κείμενα, ἀτινα παραθέτω ἐνταῦθα ἀπέναντι ἀλλήλων.

¹ Δούκα Ἰεδ. Βόνης σ. 186, 14- 187, 6.

² Ἰετ Νέου Ἑλληνομυγμονος Τόμ. Δ' σ. 441.

A.

Βασιλεὺς Μουράτ¹ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, γράφω εἰς τοῖς τοὺς Ἰωαννίτας, καὶ σᾶς αὐτοῦ οὐλεύω νὰ ἔλθεστε θεληματικῶς νὰ μου παραδώσητε τὸ κάστρον σας καὶ νὰ με προσχυνήσετε διὰ βασικέαν σας, διὰ νὰ μὴ με κινύστε εἰς θυμὸν μέγαν καὶ ἐλθω ἵναντιον σας μὲ τὰ στρατεύματά μου καὶ πάρω τὸ κάστρον σας μὲ τὸ σπαθί μου. Καὶ τότε θέλετε πάθει τὰ ὅσα ἐπαθαν καὶ τὰ λοιπὰ κάστρη, ὅποῦ θεληματικῶς δέν με ἐπροσκύνησαν, καὶ ἰκατακόπησαν μὲ τὸ σπαθί μου καὶ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν μου ἐσκλαβοθησαν, καὶ Ἀνατολὴ καὶ Δύση ἐπωλήθησαν¹. Καὶ ὄρκον ἀναμεταξύ μας νὰ ποιήσωμεν, ὅτι νὰ μὴν σας ἕνγαλω ποτὲ ἀπὸ τὸ κάστρον σας, καὶ ἵσεις πάλιν νὰ μὴν φανῆτε ἐπίβουλοι καὶ τῆς βασιλείας μου ἀπειθεῖς πώποτε.

B.

Μουράτ βασιλεὺς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως πρὸς τοὺς Ἰωαννίτας. Ἐθεραιώθητε ἀκριβῶς ἀπὸ τὰς νίκας καὶ ἐμοῦ καὶ τῶν προγόνων μου, ὅτι ὁ θεὸς δὲν ἔβαλεν εἰς τὸ βασιλεῖον μου σύνορα καὶ μὲ τὴν βοήθειάν του ὑπέταξα ὅλην τὴν Ἀνατολὴν καὶ αὐτὴν σχεδὸν τὴν Δύσιν· ὅτι ἔξω ἀπὸ τὰ βουνά σας ὅλοι μ' ἐπροσκύνησαν. Σᾶς παρακινῶ λοιπόν, πρὶν δοκιμάσητε τὰ ὄλεθρα τοῦ πολέμου τέλη, πρὶν ιδῆτε τὸ χίμα πολλῶν ἀναιτίων χυνόμενον ἀδίκως, νὰ με παραχωρήσητε τὴν πόλιν σας, ἢν θέλητε νάποφύγητε τὸν ἀφανισμὸν αὐτῆς καὶ ὅσα ἄλλα ἀπειθεῖς καὶ σκληροτράχηλοι ἐπαθαν, κατακοπέντες ἀπὸ τὸ σπαθί μου ἢ πωληθέντες ἀπὸ τοὺς στρατιώτας μου αἰχμάλωτοι εἰς Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν. Σᾶς ὑπόσχομαι, ἃν με προσχυνήσητε, πίστεις ἐνόρκους. Ἕγὼ μὲν νὰ μὴ σας ἕνγαλω ποτὲ ἀπὸ τὸ κάστρον σας, ἵσεις δὲ νὰ μὴ φανῆτε ἐπίβουλοι καὶ ἀπειθεῖς τῆς βασιλείας μου. Προέξατε μήπως ἀποβάλλοντες τὸ ζήτημά μου, δὲν ἔχητε πλέον οὐδὲ καιρὸν νὰ μετανοήσητε.

'Ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἀνατυπώσει ἐπηγνώριωσα ἐνιαχοῦ τὴν ὄρθογραφίαν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς διασκευαῖς. Περιλαμβάνονται δι-

¹ ἐπωλήθησαν ἦγαφα κατὰ τὸ πωληθέντες τῆς ἀπέναντι διασπορῆς ἀντὶ του παρὰ Rouquerville ἐπελήθησαν, διπερ οὗτος μεταφράζει γαλλιστὶ sont tombées sous le sahra.

αῦται ἀμφότεραι ἐν αὐτῷ τῷ ἡπειρωτικῷ χρονικῷ τῷ ἐκδοθέντι τὸ πρῶτον ὅπο τοῦ Pouqueville, οὗ δύο διαφόρους κώδικας εἶχεν ὑπ' ἔμψιν ἡ ἐκδότης, ἐκ τοῦ ἑτέρου αὐτῶν ἐκδοὺς μόνον τὴν ἀνωτέρω ὑπὸ στοιχείον Α διασκευήν¹, ἐκ δὲ τοῦ ἄλλου τὸ ὅλον κείμενον τοῦ χρονικοῦ, ἐν ᾧ καὶ ἡ διασκευὴ τῆς ἐπιστολῆς Β².

Τῶν δύο χειρογράφων, ἀτινα εἶχεν ὑπ' ὅψιν ὁ Pouqueville, τὸ μὲν ἐν ἀπέκειτο ἐν τινι μονῇ τῶν Μετεώρων³, τὸ δ' ἑτερον εἶνε πιθανώτατα αὐτὸς ὁ πολυθρύλητος παρὰ τοῖς Ἡπειρώταις Κουβαρᾶς, δεῖτις ἔγεινε παρανάλωμα τοῦ πυρὸς, δτε ὁ Ἀλῆ πασσᾶς, πολιορκούμενος ἐν Ἰωαννίνοις τῷ 1820, ἔκαυσε τὸ σχολεῖον, οὗ ἡ βιβλιοθήκη περιεῖχε τὸν πρότερον ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἅγιου Νικολάου τοῦ Σπανοῦ εὑρισκόμενον κώδικα⁴. Ἐκ τοῦ Κουβαρᾶ δὲ τούτου ἐξεδόθη τῷ 1831 ἐν τῇ Ἀθηνᾷ τοῦ Ναυπλίου⁵ τοῦτο μὲν τὸ περὶ Ἡπείρου χρονικὸν Πρόκλου καὶ Κερμηνοῦ τοῦ μοναχοῦ τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μιχαήλ Νέποτα τοῦ Δουκός προεκδεδομένον κατὰ τὸν κώδικα τῶν Μετεώρων ὑπὸ τοῦ Pouqueville⁶, ἐκδοθὲν δ' ἐπειτα ὑπὸ τοῦ Μουστοξύδου⁷ καὶ ἐν τῇ Βυζαντίδι τῆς Βόνης⁸, τοῦτο δὲ μέρος τοῦ Ἰστορικοῦ περὶ τῆς Ἡπείρου ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας κατὰ παράδοσιν τοῦ δι-

¹ Pouqueville Voyage dans la Grèce. Ἐν Παρισίοις. 1820. Τόμ. Α' σ. 115 κ. 4. ἐν σημ. 2. Ἐντεῦθεν ἀνετυχώθη καὶ παρὰ τῷ Hammer Geschichte des osmanischen Reiches. Ἐν Ἀμβούργῳ. 1840 σ. 577 ἐν σημ.

² Pouqueville ἐν³ ἀν. Τόμ. Ε' (1821) σ. 274 κ. 4.— Historia politica et patriarchica Constantinopoleos. Epirotica ἐκδ. Βόνης σ. 242,20-243,14.

³ Pouqueville Voyage dans la Grèce. Ἐν Παρισίοις. 1820 Τόμ. Α' σ. 108.

⁴ Ἀθηνᾶ. Ἡτοι ἀνάλεκτα γεωγραφικά, φύλολογικά, ιστορικά, οἰκονομικά καὶ περὶ ἴστερίσων. Ἐν Ναυπλίῳ 1831 σ. 118.— Μουστοξύδου Ἑλληνομνήμων σ. 462.— Η. Τσιγαρᾶ Ἡπειρωτικά ἐν τῷ τοῦ Εἰρ. Αττικοῦ Ἡμερολογίῳ. Ἐν Ἀθήναις, Ἰτος Κ' (1886) σ. 325 κ. 4.

⁵ Ἀθηνᾶς σ. 52 κ. 4., 67 κ. 4., 84 κ. 4.

⁶ Ἐνδ' ἀν. σ. 210-266.

⁷ Ἐλληνομνήμων σ. 489-561.

⁸ Ἐνδ' ἀν. σ. 209-238. Ἐν τῇ Βυζαντίδι ἐξεδόθη καθ' ἀπλῆν ἀνατύπωσιν τοῦ παρὰ τοῦ Pouqueville κειμένου, ὁ δ' ἐκδοὺς Ἐμπανούηλ Βάκχαρος ἡγνόει τὴν εἰς τὴν Ἀθηνᾶ ἐκ τοῦ κώδικος Ἰωαννίνων ἐκδοσιν καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Μουστοξύδου, Πλατί-

δασκάλου Ιωαννίνων Κεφαλή Μπαλάνου¹, διπέρ τὴν ἐπιτομὴν ἐκ τοῦ λεγομένου Μιχαήλ Κουβαρά, ἐπιτομῆς ὄντος τοῦ Μεγάλου². 'Αλλ' ἐν οὐδετέρῳ τῶν τεμαχίων τούτων περιλαμβάνεται: τὸ μέρος ἔκεινο τῶν περὶ Ηπείρου ιστορικῶν πονηματίων τῶν ὑπὸ τοῦ Pouqueville κατὰ τὸν κώδικα τῶν Μετεώρων ἐκδοθέντων, ἐν ᾧ περιείχετο ἀναμφηρίστως ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Μουράτ πρὸς τοὺς Ιωαννίτας. Δὲν γινώσκομεν δ' ἀσφαλῶς ἂν τῇ ἐν τῷ Κουβαρᾷ διατύπωσις τοῦ μέρους τούτου συνέπιπτε γλωσσικῶς πρὸς τὴν τοῦ κώδικος τῶν Μετεώρων καὶ μόνον τῆς ἐπιστολῆς ἔκεινης τοῦ Μουράτ ἡ γλωσσικὴ διασκευὴ ἦτο διάφορος, ὡς ἀποδεικνύουσιν αἱ δύο ὀνωτέρω παρατεθεῖσαι παραλλαγαί. 'Αλλ' ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ Pouqueville, καθ' ἡ τὴν διασκευὴν Α παρέλαβε d'une chronique moins correcte que celle-ci³, δικαιούμενος νὰ εἰκάσωμεν, διτὶ τῇ διήγησις αὗτη ἐν τῷ Κουβαρᾷ

γον δ' εἶνε, διτὶ δὲ Μουστοξύδης, διτὶς ἄλλως ἐπλούτισε τὴν ἔκδοσιν αὗτοῦ δι' ἀξιολογωτάτων ιστορικῶν ὑπομνημάτων, κακίζει ἐν σ. 462 τὸν ἐκδόντα ἐν τῇ Ἀθηνᾷ, τὸν Γ. Αἰνιάνα, αδετει. ἀφ' οὗ ἐπὶ τοσοῦτον ἐμελέτησε τοῦ Γάλλου περιηγητοῦ τὰ πονήματα καὶ ἐπιμελῶς ἄμα καὶ ἐπισταμένως διωρίωσε πολλὰ ἔκεινου γεγραφικὰ ἀμαρτήματα⁴, έθηκμοσίευσεν ἔκειτα ἐκ διαλειμμάτων ὥσπερ ἀγάθων τὸ βιβλίον ε. 'Η κατάκρισις αὕτη εἶνε ἐν μέρει ἀδικος, καθ' διτὶ δὲ Αἰνιάν ἴξεδωκε τὴν ἐκ τοῦ κώδικος τῶν Ιωαννίνων παραλλαγὴν, ἦν ἐν τούτοις δὲ Μουστοξύδης λαμβάνει, ὄρθως ποιῶν, 'οπ' ὅφιν Ἰνιαγοῦ, τοῦθ' διπέρ τὸν ἐπράξεν ὁ Βέκκερος. Καὶ πράγματι ἡ ἔκδοσις τοῦ Αἰνιάνος εἶνε ἀξία μεγάλης προσοχῆς πρὸς ὄρθην ἀποκατάστασιν τοῦ κεψένου. 'Αρχείτωσαν ὅλιγα παραπέδηματα. 'Αντὶ τοῦ εὖμενεοτέρη τοῦ κώδικος τῶν Μετεώρων (ἔκδ. Βόνης σ. 216,9) ὁ κώδικς τῶν Ιωαννίνων εἶχεν εὐμενέστερη, διπέρ ἤγαγε τὸν Μουστοξύδην ('Ελληνομυκήματος σ. 509) εἰς τὴν γραφὴν εὐνέτειδη, ἢς προτιμητέον τὸ δμευκένειδη. 'Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ χωρίῳ καὶ ἀλλαχοῦ ὁ Κουβαρᾶς ὠνόμαζεν ὄρθως 'Αγγελίναν Παλαιολογίναν καὶ οὐχὶ 'Αγγελικὴν τὴν αὐλήγον τοῦ Θωμᾶ Πρελούμπου Μαρίαν. Πρόβλ. Νέου 'Ελληνομυκήματος Τόμ. Β' σ. 88. 'Ορθότερον δὲ φέρονται ἐν τῇ ἐκ τοῦ Κουβαρᾶ ἐκδόσει τοῦ Αἰνιάνος αἱ χρονολογίαι κατὰ ἣτη ἀπό κτίσεως κόσμου γεγραμμέναι διά μόνον Ἐλληνικῶν ἀριθμῶν, οἵας παρέλαβε καὶ δὲ Μουστοξύδης, προσθεῖς ἐν παρενθέσει δι' ἀριθμικῶν ἀριθμῶν τὴν ἀπό Χριστοῦ χρονολογίαν, ἀντὶ τῶν παρὰ τῷ Pouqueville καὶ Βέκκερῳ ἀπό κτίσεως κόσμου ἄμα καὶ σωτηρίου ἵτων, ἀμφοτέρων γεγραμμένων δι' ἀριθμῶν ἀριθμικῶν.

¹ Ἀθηνᾶς σ. 99 κ. ἔ., 116 κ. ἔ.

² 'Ιδε Ταγμαράν Ινθ' ἀν. σ. 388.

³ Pouqueville Ινθ' ἀν. Τόμ. Ε' σ. 275 ἐν σημ.

⁴ 'Ιδε Ἀθηνᾶς σ. 2, 17, 19 κ. ἔ., 51 κ. ἔ., 97 κ. ἔ.

ήτο γεγραμμένη ἐν γλώσσῃ δημωδεστέρᾳ, ἡς μᾶλλον correcte
ώνομαζεν ὁ Γαλάτης λόγιος τὴν ὥπ' αὐτοῦ ἐκδοθεῖσαν, ἃτε γε-
γραμμένην ἐν γλώσσῃ διλιγωτερον δημώδει.

Γεννᾶται λοιπὸν τὸ ζητῆμα ὅποτέρα τῶν παραλλαγῶν τοῦ
νεωτέρου τούτου χρονικοῦ εἴνε ἡ πρώτη. Ἄλλὰ τοῦ ζητή-
ματος τούτου ἡ λύσις δὲν είνε εύχερής, μὴ σωζομένου τοῦ
κώδικος τοῦ περιέχοντος τὴν δημωδεστέραν. Εύχερεστέρα δὲ
φαίνεται: ἡ λύσις τοῦ ζητήματος ὅποτέρα τῶν διασκευῶν τῆς
ἔπιστολῆς τοῦ Μουράτ είνε ἡ ἀρχική. Πράγματι δ' εξ ἀναλο-
γίας τῶν πλείστων ἐκ τῶν λοιπῶν σουλτανικῶν γραμμάτων,
περὶ ὧν γενήσεται λόγος κατωτέρω, δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶ-
μεν, δτι τὸ ἐν μᾶλλον καθαρευούσῃ γλώσσῃ κείμενον διεσκευά-
σθη ἐκ τοῦ δημωδεστέρου, εξ οὗ ἄλλως παραλλάσσει καὶ κατ'
ούσιαν ἐν πολλοῖς, μετερρυθμίσθη δὲ γλωσσικῶς, δπως εὑαρ-
μοστήσῃ πρὸς τὴν γλῶσσαν τῆς δῆλης καθαρευούσης διατυπώ-
σεως τοῦ χρονικοῦ. Ἄλλ' είνε καὶ τὸ δημώδες τοῦτο κείμενον
τὸ πρωτότυπον, οἷον ἔξηλθεν ἐκ τοῦ σουλτανικοῦ γραφείου, ἡ
μετάφρασις ἐκ τουρκικοῦ πρωτοτύπου σταλέντος εἰς τοὺς κατοί-
κους τῶν Ἰωαννίνων; Ἡ ἀπάντησις δὲν είνε εύκολος. Ἄλλὰ
μεγάλη πιθανότης ὑπάρχει, δτι ὁ Μουράτ ούδένα εἶχε λόγον νὰ
μεταχειρισθῇ τὴν τουρκικὴν, ἐπιδιώκων νὰ πείσῃ εἰς παράδο-
σιν τοὺς Ἰωαννίτας, ἀγνοοῦντας ἄλλως μέχρις ἐκείνου τοῦ
χρόνου τελείως τὴν γλῶσσαν τοῦ μέλλοντος κυριάρχου.

Τὸ αὐτὸ δὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τοῦ Ὀρισμοῦ
τοῦ ἀποσταλέντος χάριν τοῦ αὐτοῦ σκοποῦ τῆς παραδόσεως
τῶν Ἰωαννίνων πρὸς τὸν μητροπολίτην καὶ τοὺς ἄρχοντας τῆς
πόλεως ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Μουράτ, τοῦ Σινάν πασσά¹.
Τὸ γράμμα τοῦτο ἔξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Γ. Αινιάνος ἐν τῇ
Ἀθηνᾷ τοῦ Ναυπλίου ἐξ ἀντιγράφου ληφθέντος πιθαγῶς ἀπὸ

¹ "Ανευ λόγου καὶ οὐκ ὄρθως λέγει τὸ κείμενον τοῦ Ὀρισμοῦ μετάφρασιν ἐκ τῆς τουρκικῆς ὁ Ἀραβαντεύδης ἢν Χρονογραφίᾳ τῆς Ἡπείρου. Ἐν Ἀθήναις. 1856. Τόμ.
Β' σ. 315.

τοῦ Κουβαρᾶ¹. ἐκ δὲ τῆς Ἀθηνᾶς παρέλαβεν αὐτὸν ὁ Μουστοξύδης², ἰδημοσίευσε δὲ αὐτὸν καὶ ὁ Ἀραβαντινὸς μετὰ παραλλαγῶν τινῶν, αἵτινες δὲν φαίνονται αὐθικίτεοι, ἀλλὰ προέρχονται ἐξ ἄλλου ἀντιγράφου μὴ μνημονευομένου δυστυχῶς ὑπὸ τοῦ ἔκδοτου³. Ἀπαράλλακτον δὲ τέλος τὸ κείμενον τοῦ Ἀραβαντινοῦ ἀπετυπώθη ἐν τοῖς *Acta et Diplomata* τοῦ Miklosich καὶ Müller, διόπου οὐδεμίᾳ γίνεται μνεία τῶν ἄλλων ἔκδόσεων⁴.

Περιλαμβάνεται δ' ὁ αὐτὸς Ὁρισμὸς καὶ ἐν δύο κώδιξι σωζομένοις μέχρι τῆς σήμερον, τῷ Σιναϊτικῷ 1208, γεγραμμένῳ τὸν δέκατον πέμπτον αἰώνα⁵, καὶ τῷ τῆς αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης Πετρουπόλεως ὑπὸ ἀρ. CCLVI, φ. 23-24, γεγραμμένῳ τὸν δέκατον ἕκτον. Καὶ τοῦ μὲν Σιναϊτικοῦ δὲν ἔχω ἀπόγραφον. Εὔτυχήσας δὲ νὰ λάβω τῷ 1888 ἀπόγραφον τοῦ τῆς Πετρουπόλεως, γενόμενον χάριν ἐμοῦ ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ πόλει ἔκείνη μακαρίτου καθηγητοῦ Γαβριὴλ Δεστούνη, ἔκδιδω τὸν Ὁρισμὸν κατωτέρῳ ἐξ ἀντιβολῆς τοῦ κώδικος ἔκείνου (Π) πρὸς τὴν ἐκ τοῦ Κουβαρᾶ ἔκδοσιν τοῦ Αινιάνος ἐν τῇ Ἀθηνᾷ (Κ), τὴν τοῦ Μουστοξύδου (Μ) καὶ τὴν τοῦ Ἀραβαντινοῦ (Α).

‘Ορισμὸς ὅνπερ ἔστειλεν ὁ Σινάν πασιας ὁ τοῦ σουλτάνου Μουράτ Βεζύρης εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐπὶ ἔτους „επολη“.

Τῆς κεφαλῆς τῶν κεφαλάδων καὶ αὐθίντου πάσῃς Δύσεως τοῦ

¹ Ἀθηνᾶς σ. 118 κ. Ἑ.

² Ἑλληνομυθισμῶν σ. 576 κ. Ἑ.

³ Ἀραβαντινοῦ Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου Τόμ. Β' σ. 315 κ. Ἑ.

⁴ Τόμ. Γ' σ. 282 κ. Ἑ.

⁵ *Gardthausen Catalogus codicium graecorum Sinaiticorum. En Asyria. 1886* σ. 233.

‘Η ἀπεγραφὴ ἐν τῷ ΚΠ καὶ ἐν τῷ Σιναϊτικῷ κώδικι (Σ): λείπει ΜΑ τ. Σινάν Ηγραφας: σιναν Π: Σιναν Σ: Σινάν Κ πασίας Π: πασίας Σ: Πασσιάς Κ

βεζύρος Κ: βεζύρος ΣΚ ἔτους ΠΣ: τοῦ ἔτους Κ „εφάλη“ ΠΚ
„εθλη“ Σ κατὰ Gardthausen: „ετλη“ Κ

1. δύσεως ΚΜΑ: δύσεως διαγεγραμμένον καὶ γεγραμμένον κάλιν καλλιγραφεῖτερον ἄνωθεν Π

Σινάν πασία ὄρισμός και γαιρετισμός εἰς τὸν πανιερώτατον μητροπολίτην τῶν Ἰωαννίνων και εἰς τοὺς ἐντιμοτάτους ἀρχοντας, τὸν τε καπετάνον Στρατηγόπουλον και τὸν νιέν τοῦ καπετάνου τὸν χūρ Παῦλον και εἰς τὸν πρωτοστράτορα τὸν Μπουζάσθον και εἰς τὸν πρωτασπιρῆτα τὸν Στανίτζην και εἰς τοὺς λοιποὺς ἀρχοντας τῶν Ἰωαννίνων μικρούς τα καὶ μεγάλους.

Νὰ ξερετε δὲ μᾶς ἔστειλεν ὁ μέγας αὐθέντης νὰ παραλάβωμεν τοῦ δουκα τὸν τόπον και τὰ κάστρη του. Και φρισέν μας γοῦν οὐτως δὲ ὅποιον κάστρον και χώρα προσκυνήσει μὲ τὸ καλὸν νὰ μηδὲν ἔχῃ κανέναν φόβον, οὔτε κακὸν, οὔτε καιροεμὸν, ἀλλ' οὔτε κανέναν 10 χαλάσμόν και ὅποιον κάστρον και χώρα δὲν προσκυνήσει, φρισε νὰ τὰ καταλύσω και νὰ τὰ χαλάσω ἐκ θεμελίων, ὥσπερ ἐποίησα και τὴν Θισσαλονίκην. Διὰ τοῦτο γράφω σας και λέγω, δὲι νὰ προσκυνήσετε μὲ τὸ καλὸν και μηδὲν πλανηθῆτε εἰς τῶν Φραγκῶν τὰ λόγια, δὲι τίποτε δέν σας θέλουν ὡφελήσει, πλὴν θέλουν σας χαλάσει, καθὼς 15

1. Σινάν ΜΑ: Σινάν Κ; συναν ΙΙ πασία ΙΙ: Πασσιά ΚΜ: Πασσά Α 2. τῶν ΚΜΑ: λέπει ΙΙ ἀρχοντας ΚΜΑ: ἀρχοντες ΙΙ

3. καπετάν ΙΙ: καπετάν ΚΜΑ τὸν κῦρ ΠΚΜ: κῦρ Α

5. πρωτοστράτορα ΙΙ: πρωτομάστορα ΚΜ: πρωτομάστορα Α μπουζάσθον ΙΙ: Μπουζάσθον ΚΜ: Βουζάσθον Α 4-5. πρωτασπικρήτις ἔγραφα: πρωτασικρήτη ΙΙ: Πρωτασικρήτην Κ: Πρωτασικρήτην Μ: πρωτασικρήτην Α 5. τὸν ΙΙ: λέπει: ΚΜΑ Στανίτζην Α: στανίτζη ΙΙ: Στανίτζαν ΚΜ 6. μικρούς τε ΠΚΑ: μικρούς Μ 7. νὰ (διε). ΚΜΑ: νὰ ΙΙ ήξεύρετε ΚΜ: ήξεύρετε ΙΙ: ήξεύροτε Α ἔστειλεν ΚΜΑ: ἔστιλεν ΙΙ αὐθέντης ΚΜΑ: αὐθέντης ΙΙ παραλάβωμεν Α: παραλάβομεν ΙΙ: περιλαβωμεν ΚΜ 8. δούκα ΜΑ: δούκα ΠΚ κάστρον ἔγραφα: κάστροι ΙΙ: κάστρα ΚΜΑ 9. κάστρον ΚΜΑ: κάστρο ΙΙ

χώρα ΚΜΑ: χώρα ΙΙ προσκυνήσει ΠΚΑ: προσκυνήση Μ νὰ ΚΜΑ: νὰ ΙΙ μηδὲν ΙΙ: μὴν ΚΜΑ: ἔχει ΙΙ 10 (διε). κανέναν ΙΙ: κάνενα ΚΑ: κάνενα Μ κακον ΙΙ: κακίαν ΚΜΑ κουρσεμον ΠΚΜ: κούρσευμα Α 11. κάστρον ΚΜΑ: κάστρο ΙΙ χώρα ΚΜΑ: χώρα ΙΙ προσκυνήσει ΚΑ: προσκυνηση ΙΙ: προσκυνήση Μ

ῷριδεν ἔγραφα: ὥριδεν ΙΙ: ὥρισε ΚΜΑ 12. νὰ τὰ ἔγραφα: νατα ΙΙ: νὰ ΚΜΑ νὰ τὰ ΚΑ: νατα ΙΙ: νὰ το Μ 13-14. νὰ προσκυνήσετε ΚΜ: νὰ προσκυνησητε Α: ναπροσκυνησεται ΙΙ 14. μηδὲν ΙΙ: να μὴ ΚΜΑ Φραγκῶν Μ: φραγγῶν ΠΚ: Φράγκων Α 15. δέν σας ΙΙ: δέν σας ΚΜΑ ώφελησει ΚΑ: ώφεληση ΙΙ. ώφεληση Μ σας ΙΙ: σας ΚΜΑ χαλάσει ΠΚΑ: χαλάση Μ

ἔγχλασσαν καὶ τοὺς Θεσσαλονικαίους. Καὶ ἐνεκεν τούτου ὄμνύω σας εἰς τὸν θεὸν τοῦ αὐτῶν καὶ τὸν προφήτην Μωάμεθ καὶ εἰς τὰ ἑπτά μουσάφια καὶ εἰς τοὺς ρεδ̄ χειλίαδες προφήτας τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὴν φυχὴν μου καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν μου καὶ εἰς τὸ σπαθί ὃποῦ ζώνομαι,
5 ὅτι νὰ μηδὲν ἔχετε κανέναν φόβον, μήτε αίγυμα λωτισμὸν, μήτε πια-
σμὸν παιδίων, μήτε ἐκκλησίας νὰ χαλάσωμεν, μήτε μασγίδι νὰ ποιή-
σωμεν, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐκκλησίαις σας νὰ σημαίνουν, καθὼς ἔχουν συνή-
θειαν. Ὁ μητροπολίτης νὰ ἔχῃ τὴν χρίσιν του τὴν ῥωμαϊκὴν καὶ
ὅλα του τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα. Οι ἀρχοντες ὅσοι ἔχουν τι-
10 μάρια πάλιν νὰ τὰ ἔχουσι τὰ γονικά τους, τὰ ὑποστατικά τους καὶ
τὰ πράγματά τους ὅλα νὰ τὰ ἔχουν χωρὶς τινὸς λόγου. Καὶ ἀλλα
εἴ τι ζητήματα θέλετε ζητήσει νὰ σᾶς τὰ δώσωμεν. Εἰ δὲ καὶ στα-
θῆτε πεισματικοὶ καὶ δὲν προσκυνήσαστε μὲ τὸ καλὸν, νὰ ἡξεύρετε, δτι,
15 ὅπτερ έδιαγουμίσαμεν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἐχαλάσαμεν ταῖς ἐκκλη-
σίαις, καὶ ἐρυμώσαμεν καὶ ἀφανίσαμεν τὰ πάντα, οὕτως θέλομεν χα-
λάσσει καὶ ἐσᾶς καὶ τὰ πράγματά σας, καὶ τὸ κρέμα νὰ τὸ γυρέψῃ ὁ
θεὸς ἀπ' ἐσᾶς.

1. Θεσσαλονικαίους Π: Θεσσαλονικεῖς ΚΜΑ ἔνεκεν ΠΚΜ: ἔνεκα Α
δύνω ΚΜ: δύνω Α: δύνεω Π 2. εἰς Α: λέπει ΠΚΜ 3. ὥρδ Π:
ρώδ Κ: ρώδ' Μ: ρήρδ Α χιλιάδες Η: χιλιάδας ΚΜ: λέπει: Α προ-
φήταις ΚΜΑ: προφῆταις Η 3-4. καὶ εἰς τὴν κεφολὴν μου ΚΑ: λέ-
πουσι Μ 5. νὰ ΚΜΑ: να Π μηδὲν ἔγραψαι: μὴ-δὲν (=μηδὲν) Η: μὴν
ΚΜΑ ἔχετε ΗΚΜ: ἔχητε Α κανέναν Η: κανέναν Μ: κανένα Κ: κα-
νένα Λ 6. παιδίων-χαλάσωμεν Π: λείπουσι ΚΜΑ νὰ ἔγραψαι: να Η
μασγίδι σημαίνει τζαμίον καὶ δχι παιδοσυλλεξίαν, ὡς σημειώνει ὁ Α (καὶ) 7.
νὰ ΚΜΑ: να Π 7. αἱ ΗΚΜ: ἢ Α ἐκκλησίαις ΠΜΑ: ἐκκλησίαι Κ
8. μητροπολίτης ΠΚΜ: δεσπότης Α ἔχη ΚΜΑ: ἔχει Π 9(καὶ 11). δᾶ
ΚΜΑ: δᾶλα Π του ΚΜΑ: λέπει Π 10. τὰ ΠΚΑ: λέπει Μ ἔχουσι
Η: ἔχωσι ΚΜΑ 11. χωρὶς τινὸς ΠΚ: χωρὶς τινὸς ΜΑ 12. εἴ τι ζητή-
ματα θέλετε ζητήσει (ζητήσοι) Π: δ, τι ζητήσετε ΚΜ: δ, τι ζητεῖτε Α
νὰ σᾶς ΚΜΑ: νασάς Π 13. πειθαρτικοί Α: πειθαρτικά ΠΚΜ
προσκυνήσετε ΗΚΜ: προσκυνήσητε Α νὰ ΚΜΑ: να Π ήξεύρε-
τε: ήξεύρεται Π: ήξεύρητε Α 14. ἐδιαγουμίσαμεν ΚΜΑ: ἐδιαγουμί-
σαμεν

τίσαμεν ΙΙ Θεσσαλονίκην ΚΜΑ: Θεσσαλονίκης 15. ἀφανίσαμεν ΠΚΜ:
ἀφανίσαμεν Α: οὕτως Π: οὕτω ΚΜΑ θέλουμεν ΚΜΑ: θέλουμεν ΙΙ
χαλίδει ΚΑ: χαλάσθη Π: χαλάσθη Μ έσας ΚΜΑ: έσας Π 16. κρί-
μα Π: κρίμα ΚΜΑ γυρεύσῃ ίγραφα: γυρεύσῃ ΚΜΑ ἀπ' Π: ἀπό ΚΜΑ

Περὶ δὲ τοῦ αὐτοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Μουράτ, Μωάμεθ τοῦ Πορθητοῦ, δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος σχεδὸν νέποφανθῶμεν, δτὶ δὲ σουλτάνος αὐτοῦ, περὶ οὗ μαρτυρεῖται, δτὶ ἡτο πολύγλωσσος, ἔγινασκε καὶ τὴν Ἑλληνικήν. Εἶχε δὲ ἄλλως δὲ Μωάμεθ καὶ γραμματεῖς Ἐλληνας, καθ' ἄ καὶ Ἰταλούς. Τῶν Ἰταλῶν δὲ τούτων γραμματέων μνημονεύομεν τοῦ λογίου Ἀγκωνίτου ἐμπόρου Κυριακοῦ, τοῦ γνωστοτάτου ἐκ τῶν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας περιηγήσεων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐπιγραφῶν αὐλλογῶν. Οὗτος εἶνε δὲ Κυρίτης δὲ μνημονευόμενος ἐν τινὶ πρὸς τὸν Μωάμεθ ἐπιστολῇ τοῦ Φραγκίσκου Φιλέλφου, γραφείση ἐκ Μεδιολάνων τῷ 1454¹. Εἰς δὲ τῶν Βενετῶν τῶν γραφάντων περὶ τῆς πολιορκίας καὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δὲ Ζορζο (Γεώργιος) Dolfin, μαρτυρεῖ, δτὶ Κυριακὸς δὲ Ἀγκωνίτης εύρισκετο πάντοτε παρὰ τῷ σουλτάνῳ, εἰς δὲ αὐτὸν δὲ τοῦ Κυριακοῦ θά δύναμεθ νὰ ὑποθέσωμεν, δτὶ ἔχρησίμευεν εἰς τὸν Μωάμεθ διὰ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοῦ ἀλληλογραφίαν, ἀτε ἀριστα γινώσκων τὴν γλῶσσαν ταύτην. Ἀλλ' δὲ σουλτάνος εἶχεν, ὡς εἴπομεν, καὶ Ἐλληνας γραμματεῖς, ὧν γινώσκομεν τὸν Ἰμβριον Κριτόβουλον, αὐτὸν ἔκεινον, δεστὶς ἔγραψεν Ἑλληνιστὶ τὸν βίον καὶ τὴν ιστορίαν τοῦ σουλτάνου εἰς πέντε βιβλία, μιμούμενος ὅρος θουκυδίδειον.

Τοῦ Μωάμεθ ἔχομεν Ἑλληνιστὶ γεγραμμένον ἐν πρώτοις γράμμα ἔχον δλῶς ιδιάζουσαν σημασίαν. Εἶνε δὲ τοῦτο ἡ συνθήκη αὐτοῦ μετὰ τῶν Γενουηνσίων τοῦ Γαλατᾶ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ κάτοικοι τοῦ Γαλατᾶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς τῆς βασιλευούσης, παραδώσαντες

¹ "Ex. Dethier iv τοις Monumenta Hungariae historica. Scriptores Tόμ. KB' μέρ. 6' σ. 640.

² Ogni di si fa lezer historie romane e de altri da un compagno detto Chiriacus d'Ancona et da un altro Italo. Dolfin παρὰ τῷ Dethier ἐνθ' ἀν. σ. 640 σημ. 6. Περὶ τοῦ Κυριακοῦ ὡς γράψαντος τὰς Ἑλληνικὰς ὑποθέσεις τῶν βιβλίων τοῦ Κριτόβουλου ἰστις Dethier iv^θ ἀν. Τόμ. ΚΑ' μέρ. σ' σ. 249 ἐν σημ. καὶ σ. 250.

τὰς κλειδάς του προστείου τούτου εἰς τὸν Ζαγανὸν πασσᾶν, τὸν μέγαν βεζύρην καὶ χρήστην τοῦ Μωάμεθ, ἔτυχον παρὰ τῶν νικητῶν μεγάλης ἐπιεικείας καὶ κατώρθωσαν νάξιωθῶσι παρὰ τοῦ σουλτάνου διαφόρων προνομίων, ἀναγραφομένων ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος γράμματι. Τὸ δὲ κείμενον αὐτοῦ ἔξεδωκε τὸ πρώτον ἡ Hammer, εὑρὼν αὐτὸν μεταξὺ τῶν Ἕγγράφων τοῦ βαρώνου Αντωνίου Τέστα ἐν τῷ Πέραν¹. Οἱ ἐκδότης δὲν λέγει, ἀν τὸ παρὰ τῷ Τέστα εὑρισκόμενον Ἕγγραφον εἴνε τὸ πρωτότυπον· ἀλλ᾽ ἐκ τῆς σημειώσεως, ἣν προσθέτει, δτὶ ἐν τέλει αὐτοῦ ἦσαν προστεθεῖμένα ἀραβιστὶ τὰ ἑξῆς «Ἐγράψη κατὰ τὰς τελευταῖς δέκα ἡμέρας τοῦ Τζεμαζίούλ-αχίρ 847, ἐν τῇ θεοσώστῳ Κωνσταντινουπόλει» καὶ δτὶ ἐφερεν ὅμοιας ἀραβιστὶ τὴν ὑπογραφὴν «Οἱ ἀτυχῆς Ζαγανὸς», δικαιούμεθα νὰ εἰκάσωμεν, δτὶ πιθανῶς πρόκειται περὶ τοῦ πρωτοτύπου.

Ἐχει δὲ τὸ γράμμα τοῦτο τοῦ Μωάμεθ ὡδε-

Ἐγὼ ὁ μέγας αὐθίντης καὶ μέγας ἀμυρᾶς σουλτάνος ὁ Μεχμέτ μπίνης, ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου αὐθίντου καὶ μεγάλου ἀμυρᾶ σουλτάνου τοῦ Μουράτ μπίνη.

Ομνύω εἰς τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ εἰς τὸν μέγαν 5 ἥμιν προφήτην τὸν Μωάμεθ καὶ εἰς τὰ ἑπτὰ μουσάρια ὃπου ἔχομεν καὶ ὄμολογοῦμεν, καὶ εἰς τοὺς ρκδ' χιλιάδας προφήτας τοῦ θεοῦ, καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ πάππου μου καὶ τοῦ πατρός μου, καὶ πρὸς εἰατὸν καὶ πρὸς τὰ παιδία μου καὶ εἰς τὸ σπαθί ὃπου ζώνομαι.

Ἐπειδὴ ἴστειλαν οἱ καθολικοὶ ἄρχοντες τοῦ Γαλατᾶ πρὸς τὴν πόρ-
10 ταν τῆς αὐθεντείας μου τοὺς τετιμημένους ἄρχοντες, τὸν κύριον Μπαπιλῶν Παραβᾶν καὶ τὸν κύριον Μαρκέζον Δριφάγκην καὶ τὸν δραγομάνον τῶν Νικόλαον Πελατζόνην, καὶ ἐπρεσκύνησαν τὴν βασι-

¹ Hammer Geschichte des osmanischen Reiches. Ἐν Πίστη. 1827. Τόμ. A' σ. 675 κ. Ι. Ἐξ αὐτοῦ δὲ παρελήφθη εἰς τὰ τοῦ Miklosich καὶ Müller Acta et diplomata. Ἐν Βιέννῃ 1865 σ. 287 κ. Ι. Μνεία δ' αὐτοῦ γίνεται καὶ παρὰ τῷ Κ. Κούμα ('Ιστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἐν Βιέννῃ 1830. Τόμ. Z' σ. 372). Τελευταῖς δ' ἴστορις αὐτοῦ εἴνε ἡ παρὰ τοῦ Άλ. Πασπάτη (Πολιορκία καὶ ἀλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν Ἀθηναῖς. 1890 σ. 205 κ. Ι.).

λείαν μου, καὶ ἴδειθησαν τῆς αὐθεντείας μου, καὶ νὰ ἔχουν τὰς νομὰς κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ καθόλου τόπου τῆς αὐθεντείας μου· νὰ [μὴ] χαλάσω τὸ κατέρον τῶν, αὐτοὶ δὲ νὰ ἔχουν τὰ πράγματά των καὶ τὰ ὄσπρητά των καὶ τὰ μαγαζία τῶν καὶ τὰ ἀμπέλια τῶν καὶ τοὺς μύλους τῶν καὶ τὰ εκράβια τῶν καὶ τὰς βάρκας τῶν καὶ τὰς πρα- 5 γματείας τῶν ὅλας, καὶ τὰς γυναικίας τῶν καὶ τὰ παιδία τῶν εἰς τὸ Θελημά τῶν, καὶ νὰ πωλοῦν τὰς πραγματείας τῶν ἐλεύθερα, καθὼς ὅλος ὁ τόπος τῆς αὐθεντείας μου, νὰ πηγαίνουν καὶ νὰ ἐρχονται ἐλεύθερα διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ κουμέρκιον νὰ μὴ διδουν, μήτε φτιαστικὸν, εἰμὴ νὰ δίδουν χαράτζιον, ως καθὼς είναι 10 ὅλος ὁ τόπος τῆς αὐθεντείας μου· οἱ αὐτοὶ νόμοι καὶ συνήθειαι νὰ είναι οἱ αὐτοὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἐμπροσθεῖν, καὶ νὰ τοὺς ἔχω ἀκριβοὺς καὶ νὰ τοὺς διαφεντεύω, ως καθὼς διαφεντεύω τὸ πρόξωπόν μου ὅλον.

Τας ἐκκλησίας των νὰ τὰς ἔχουν καὶ νὰ τὰς φάλλουν, μόνον κα-
μπάναις καὶ σημαντήρια νὰ μηδὲν χτυποῦν, ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας μα- 15
διον νὰ μὴ ζητήσω μηδὲ αύτοι νὰ ποιήσουν ἄλλας ἐκκλησίας. Οἱ πρα-
γματευτάδες τῶν Γενουβέζων νὰ πηγαίνουν καὶ νὰ ἔρχωνται ἀλεύθερα,
νὰ ποιοῦν τὰς πραγματείας των, πατιδία ποτὲ εἰς γιανιτζάρους νὰ μὴ
πάρω, μήτε τινὰ νέον, μήτε Τούρκοι νὰ είναι εἰς τὸ μέσον των, ἀμὴ
νὰ είναι ἑξόχως, εἰ μὴ νὰ βάλῃ ἡ αὐθεντεία μου σκλάβον νὰ τοὺς 20
βλέπῃ· αύτοι δὲ οἱ Γαλατιανοὶ νὰ ἔχουν ἀδειαν νὰ βάλλουν πρωτό-
γηρον εἰς τὸ μέσον των διὰ νὰ διορθώνῃ τὰς δουλείας ὅπου ἔχουν οἱ
πραγματευτάδες. Γιανιτζάροι καὶ σκλάβοι νὰ μηδὲν κονεύουν εἰς τὰ
ὅσπητια των· τὰ κουμέρια, ὅποι χρεωστοῦν, νὰ τὰ μαζώξουν· ἔχουν
καὶ χρέος ἀπερνῶντες τὰ ὅσα ἑώρασαν, ἔχουν τὴν ἀδειαν νὰ τὰ μα- 25
ζώξουν ἀπὸ τὴν μέσην τους, διὰ νὰ εῦγουν ἀπὸ τὸ χρέος. Οἱ ἀρ-
χοῦτες καὶ οἱ πραγματευτάδες τῶν νὰ μηδὲν ἀγγαρεύωνται. Οἱ πρα-
γματευτάδες τῶν Γενουβέζων νὰ ἔχουν ἀδειαν νὰ πηγαίνουν καὶ νὰ

3. [μή] χαλάσω Μ (=Miki), - Müller); χαλάσω Η (=Hammer) Π (=Πασπάτης) 10. φτιαστικόν ΗΜ: φθιαρτικόν ή τῷ ἴγγράρῳ κατὰ Η: υῖστατικόν (ι) κατὰ Π 11. δλος ΜΠ: λίπει Μ 20. εἰ μὴ Π: εἴμπτα Η; εἰ μὲ τὰ Μ 21-22. πρωτόγυρον ΗΜ: πρωτόγερον Π 22. τὰς δουλειαὶς ΗΜ: ταῖς δουλειαὶς Π 23. Γιανιτζάροι ΗΜ: Γενιτζάροι Π 24. μαζώσουν ΗΜ: μαζώνουν Π 25. ἔξωδευσαν Ἡραφά: ἔξδευσαν ΗΜΠ 25-26. ἔχουν-μαζώξουν ΗΜ: λίπουσι Π 26. εἴγουν ΜΠ: δγουν Η

ἔρχωνται καὶ νὰ δίδουν κουμέρκιον κατὰ τοὺς νόμους καὶ συνήθειαν.

Ἐγράφη τὸ παρὸν ὄρκωματικὸν, καὶ ὅμοσεν ἡ αὐθεντεία μου ἐν ἔτει .¹ οὐδέποτε απὸ κτίσιας κόσμου, Ἐγύρας ἴτος ὧνζ'.

Τοῦ ἐγγράφου τούτου τὴν γνησιότητα προσεπάθησε νάμφισ-
σητήσῃ διὰ μακρῶν ὁ Ἀλ. Πασπάτης². Καὶ οἱ μὲν δύο ἐσω-
τερικοὶ λόγοι, ἐφ' ᾧ στηρίζει τὴν ἀπόρριψιν αὐτοῦ δὲν εἰν-
δέιοι λόγου, τὸ δὲ γεγονός, δτὶ οὔτε ὁ Sauli ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν
Γενουηνσίων τοῦ Γαλατᾶ ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ γράμματο-
τούτου, οὔτε δ' ἐν τῷ Διπλωματικῷ κώδικι τῶν λιγυστικῶν
ἀποικιῶν δημοσιεύεται³, δὲν ἀρκεῖ πρὸς νόθευσιν αὐτοῦ. Σήμα
σιαν θὰ εἶχεν, ἂν ἐν ταῖς ειρημέναις συγγραφαῖς ἐμνημονεύετ-
τὸ ἐγγράφον καὶ ἀπεκρούνετο ἡ γνησιότης αὐτοῦ· ἡ δὲ τελεί-
αυτοῦ παράλειψις δύναται νάποδοθῆ εἰς ἀβλεψίαν τῶν ἑκδοτῶν
ἔνεκα τῆς ἐν ταῖς σημειώσεσι τῆς συγγραφῆς τοῦ Hammer
κατακρύψεως τοῦ ἐγγράφου. Καὶ προσθέτει μὲν ὁ Πασπάτη
τὸ χειρόγραφον τοῦτο εἶδον καὶ ἔγω. Φρονῶ δτὶ εἶναι ἐπιδε
ξίου γραφέως πλαισιογράφημα⁴. ἀλλὰ δὲν εἴμεθα καν βέβαιο
ἄν τὸ ἐγγράφον δπερ εἶδε, κτῆμα ἐπισήμου τινὸς οἰκογενεία
ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἢτο αὐτὸ τὸ παρὰ τῷ Τέστα ἀποκεί-
μενον ἀλλοτε ἡ ἀντίγραφον αὐτοῦ, ὡς μᾶλλον δυνάμεθα νάπο
δεχθῶμεν ἔνεκά τινων ἀξιῶν λόγου διαφορῶν ἀπὸ τῆς παρ-
τῷ Hammer ἐκδόσεως, ἀς περιελάβομεν ἀνωτέρω ἐν ὑποση-
μειώσει. Ἀλλως δὲ ὁ τάλλα πολυμαθέστατος Πασπάτης δὲ
διεκρίνετο ἐπὶ παλαιογραφικαῖς γνώσεσιν.

'Αλλ' ἡ γνησιότης τοῦ ἐγγράφου τούτου ὑποστηρίζεται με
γάλως ὑπὸ τοῦ γεγονότος, δτὶ αὐτὴν ταύτην τὴν συνθήκη

2. ὕμοσεν Η: ὕμωσεν ΗΜ 3. οὐδέποτε Μ: 6961 Η: 1961 Π ὧνζ' Η
857 ΗΠ

¹ Πολιορκία καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἐν ἔτει 1453.
Ἐν Ἀθήναις, 1890 σ. 205 κ. ἐ.

² Γίνεται δρώς παρ' αὐτῷ λόγος περὶ προνομίων τοῦ Μιάμεθ χορηγηθέντων ε-
τοῖς Γενουηνοῖς. Ιδε Sauli Colonia dei Genovesi in Galata. Τόμ. Β' σ. 175

³ Πασπάτης ίνθ' ἀν. 205 καὶ 207 κ. ἐ.

εύρισκομεν σχεδὸν αὐτολεξεῖ πάρα τῷ Βενετῷ χρονογράφῳ τῆς ἀλώσεως Zorzo Dolfin, ἔχουσαν αὕτω.

Io, grande Signor et grande amiraglio, Soldan Maumeto, figlio del grande Signor et grande armirajio, sultan Muratbei, Juro in Dio del cielo et de la terra, et nel grande profeta nostro Macometto, et ne li septe precepti che hauemo et confessemo noi musulmani, et in cento et uentitremillia profeti de Dio, et in anima del mio auo, et padre mio, et in uita mia, et in uita de mie fioli, et in lo gladio che tengo. Da poi che han mandato tutti li nobili de Galat(e)a-Pera a la porta de la mia Signoria li honorabili gentilhomini M. Babilan Palauixin, et marchio di Franchi, et suo interprete Nicoloso Pauizon, a inclinarsse a la mia Signoria, et sottometterse esser mie servi. Et che habiano ogni consuetudine et costume da tutti i loci de mia Signoria, et gouernar el castello suo Pera. Et che essi habiano tutti li suo beni, caxe, magazeni, uigne, molini, tutte sue naue, barche et tutte mercantie, et tutte sue donne, fioli, et serui, in sua uoluntà. Et possano far ogni sua mercantia libera, sicome fano in tutti li luogi de la mia Signoria, et possano andar et uegnir per terra et per mar, et comerchi non pagar, saluo solo el caragio, si come pagano tutti li luogi de la mia Signoria, cum la usanza consueta siano etiam questi hora, et per lo auignir a mi charrisimi. Et questi diffendero, come li altri luoghi mei.

Tutte sue chiesie habieno, et canteno et tamen capmane et simandirio non sone, et de le chiesie sue sinagoge non faro. Ne etiam questi faciano altre chiesie. Li mercanti soi Genoesi, uegna et partase liberi cum sue mercantie, et fioli soi, et quelli mai per Janizari non toro senza uoluntà sua, nè che Turchi staga, cum loro, in fra loro, ma stagano separati. Et la mia Signoria, mettera el schiauo in sua custodia. Et che Perensi habia libertà metter gubernator in fra loro, che gouerni le cause de suo mercadanti. Axapi et schiaui non habitaran in le caxe loro.

Dacij, che doueano hauer da principio, scoder possano, et possano scoder le spexe fatte òn le fosse sue, et de altroue fatte in fra loro. Et i nobili mercadanti soi Genoexi habia libertà de uegnir et ritornar cum merce sue, et pagar i dacij soi, si come è de consuetudine sua.

Scripto el presente priuilegio jurato in l'anno sexto de la mia Signoria, 6 millia 9 cento et sesanta uno, indicione prima, del mese de mazo di uintinoue, marti, damatina in Constantinopoli¹.

Η παραβολὴ τοῦ ἐν βενετικῇ διαλέκτῳ κειμένου τούτου πρὸς τὸ ἑλληνικὸν παρουσιάζει δῆλως ἑλαχίστας διαφορὰς, ὡν αἱ χυριώτεραι περὶ τὰ ἀκριβέστερον παρὰ τῷ Dolfin παραδεδομένα ὄνόματα τῶν Γενουηνσίων πρέσβεων καὶ τὴν ἐν τέλει λεπτομερεστέραν ἡμερομηνίαν. Ἀξιον δὲ σημειώσεως εἶνε τοῦτο, ὅτι ἀνάλογοι πρὸς τὰς ἐν τῷ ἑλληνικῷ κειμένῳ παραφθορὰς τῶν ὄνομάτων τῶν Γενουηνσίων πρέσβεων εἶνε αἱ ἐν τῷ τουρκικῷ κειμένῳ τῆς ἀνανεώσεως τῆς συνθήκης ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Ἀχμέτ Α' τῷ 1612. Καὶ ἐν αὐτῷ ὁ μὲν Παλλαβιτίνης εὑρίσκεται παρεφθαρμένος εἰς Περαβιζίν, τοῦθ' ὅπερ καθὼς καὶ τὸ Παραβᾶς εἶνε παραφθορὰ τοῦ γνησίου ὄνόματος, ὁ δὲ marchio di Franchi ὁ ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔγγράφῳ ὄνομαζόμενος μαρκέζος Δριφάγχης καλεῖται ἐν τῷ ἔγγράφῳ τοῦ Ἀχμέτ Φράγκος, ὁ δὲ Νικόλαος Πελατζόνης τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου, ὁ Nicoloso Pauizon τοῦ βενετικοῦ, ὄνομάζεται ἐν τῷ τουρκικῷ Nico Doso Papucio².

Διὰ δὲ τῆς παρὰ τῷ Dolfin διασώσεως τοῦ ταύτοσήμου τούτου κειμένου καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Ἀχμέτ ἀνανεώσεως τῆς αὐτῆς συνθήκης πρὸς τοὺς ἐν τῷ Γαλατᾷ Γενουηνσίους αἴρεται πᾶσα ἀμφιβολία περὶ νοθείας τοῦ Ὁρχωμοτικοῦ τοῦ

¹ Παρὰ Dethier iv τοῖς Monumenta Hungariae historica Tόμ. ΕΒ' μέρ. α' σ. 1040 x. I.

² "Idee Hammer Geschichte des osmanischen Reiches, Tόμ. A' σ. 677 σημ. b-d.

Μωάμεθ, καίπερ μὴ τηρηθέντος ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Dolfin¹ Ἐπὶ τούτοις δ' ἐν μόνον ὑπολείπεται ζήτημα, ἂν τὸ πρωτότυπον ἡτο τουρκιστὶ γεγραμμένον, μεταφράσεις δ' αὐτοῦ εἴνε τὸ βενετικὸν καὶ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἢ ἂν πρωτότυπον κείμενον εἴνε τὸ ἑλληνικὸν, τὸ δὲ βενετικὸν μετεφράσθη ἐξ αὐτοῦ. Πρὸς ἐπίλυσιν δὲ τοῦ ζητήματος τούτου μεγάλως ἥθελε συμβάλλει ἡ εὑρεσίς καὶ μελέτη τοῦ κειμένου, ἐξ οὗ ἔξεδοθη τὸ ἔγγραφον ὑπὸ τοῦ Hammer, ἐπειδὴ ἀγνοοῦμεν εἰς τίνα αἰώνα τοῦτο ἀνέρχεται καὶ ἂν ἡτο αὐτὸ τὸ πρωτότυπον τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰώνος ἢ ἀντίγραφον μεταγενέστερον.

Εύτυχῶς αὐτὸ τὸ ἔγγραφον διπερ εἶχεν ὑπ' ὅψιν ὁ Hammer περιεσώθη, περιελθὼν ἀπὸ πολλοῦ εἰς τὸν ἀντιστράτηγον κ. Τιμολέοντα Βάσσον, οὗ ἡ σύζυγος εἴνε θυγάτηρ τοῦ ἄλλοτ' ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ τῆς Αύστριας βαρώνου Ἐρρίκου Τέστα, υἱοῦ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀντωνίου Τέστα, ἐλκοντος ἀρχῆθεν τὸ γένος ἐκ Γενούης. Ἀπόκειται δὲ νῦν παρὰ τῷ ἐν Παρισίοις ἔξαδελφῷ τῆς κ. Βάσσου Ἀλφρέδῳ Τέστᾳ μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τῆς ἀναγεώσεως τῆς συνθήκης ὑπὸ τοῦ σουλτάνου 'Αχμέτ Α'. Καὶ μ' ἔβεβαίωσε μὲν δὲ κ. Βάσσος, δτι, καθ' ἀ θετικῶς ἐνθυμεῖται, ἀμφότερα εἴνε τὰ πρωτότυπα, ἀλλ' οὐχ ἡττον ἐπιφυλάσσομαι νὰ ἐπανέλθω εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο μετὰ τὴν αὐτοφίαν αὐτῶν. Ὁπωςδήποτε δὲ, ἂν κρίνω ἐξ ἀντιγράφου τοῦ γράμματος τοῦ Μωάμεθ, ἀποκειμένου παρὰ τῷ κ. Βάσσῳ, οὗ θεωρῶ πρόωρον τὴν χρῆσιν, τοῦτο ἔχει μεγάλας διαφορὰς ἀπὸ τῶν γενομένων μέχρι τοῦδε' ἐκδόσεων.

Ἄξια σημειώσεως εἴνε ἐν τῷ ἔγγράφῳ τούτῳ ἡ ὁμοιότης τοῦ ἐν ἀρχῇ δρκου πρὸς τὸν ἐν τῷ Ὁρισμῷ τοῦ Σινὰν πασσᾶ. Ἄν δὲ ἀποδειχθῇ, δτι τὸ ἑλληνικὸν εἴνε τὸ πρωτότυπον κείμενον, ἀξιον λόγου εἴνε τὸ γεγονός, δτι ἔξακολουθεῖ παρὰ τοῖς Τούρκοις ἡ χρῆσις τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἐν ταῖς σχέσεσι πρὸς Λατίνους, καθ' ἀ εἰδομεν περὶ τῶν Σελδσουκιδῶν, ἐπιστελλόντων

¹ Lo qual suo priuilegio jurato, mai ha obseruato. "Ενθ" ἀν. σ. 1042. ¶ 118.

πρὸς τοὺς Λουσινιανούς. Τοῦτ' αὐτὸν δὲ βλέπομεν καὶ ἐν ἄλλοις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων τοῦ Μωάμεθ.

Περιεσώθησαν δὲ τοιαῦτα πλὴν τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος ἐννέα. Τούτων δύο μὲν σώζονται ἐν ἀντιγράφοις, ὡν τὸ ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Μελίτης¹, τὸ δὲ ἔτερον ἐν τοῖς τῆς Βενετίας². Τῶν δὲ λοιπῶν ἐπτὰ ἔχομεν αὐτὸν τὸ πρωτότυπον, διασωζόμενον ἐν τῷ μεγάλῳ ἀρχείῳ τῶν Φράρων ἐν Βενετίᾳ καὶ γεγραμμένον ἐπὶ πάγιος γάρτου, φέρον δὲ καὶ τὸν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ σουλτανοῦ Ὁρχάν ἐθίζόμενον τουρᾶν. Ἐν τῶν ἐγγράφων τούτων εἶνε προγενέστερον τῆς ἀλώσεως, ἀνερχόμενον «ἰς τὸ ἔτος 1451»· εἶνε δὲ συνθήκη μετὰ τοῦ μεγάλου μαγίστρου τῶν Ιωαννιτῶν τῆς Ρόδου Ἰωάννου δὲ Λαστίκ³. Δι' ἄλλου δέ τινος γράμματος τοῦ ἔτους 1454 ὁ σουλτάνος ἀποδέχεται τὴν ὄποταγὴν διαφόρων ἀρχόντων, οἵτινες, ἂν χρίνωμεν ἐκ τῶν οἰκογενειακῶν αὐτῶν ὄνομάτων, εἶνε ὡς τὸ πλεῖστον ἀρχηγοὶ πελοποννησιακῶν οἰκων⁴. Ἀπαντα δὲ τὰ λοιπὰ ἑλληνικὰ γράμματα τοῦ Μωάμεθ εἶνε ἐπιστολαὶ αὐτοῦ πεμφθεῖσαι τῷ 1479, 1480 καὶ 1481 πρὸς τὸν δόγην Βενετίας Ἰωάννην Μοσενίγον καὶ συνθῆκαι μετ' αὐτοῦ ὅμολογηθεῖσαι, ἀναφερόμεναι εἰς τὰς σχέσεις τῆς ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς Βενετίας καὶ ρυθμίζουσαι τὰ δρια τῶν δύο κρατῶν καὶ τὴν ἐμπορίαν τῶν ὑπηκόων αὐτῶν. Ἐξεδόθησαν δὲ πάντα ἐν τῇ μεγάλῃ συλλογῇ τῶν *Acta et diplomata* τοῦ Miklosich καὶ Müller⁵ οἵτινες ὀρθῶς ἐκφράζουσι τὴν λύπην αὐτῶν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ προγενεστέρων ἑλληνικῶν πρωτοτύπων τῶν μετὰ τῆς Βενετίας

¹ *Miklosich καὶ Müller Acta et diplomata*. Ἐν Βιννη. 1865 Τόμ. Γ' σ. 286 κ. Ε.

² Αὐτόθι σ. 295 κ. Ε. Καὶ ἐν ἀντιγράφῳ ἐν τοῖς τοῦ αὐτοῦ ἀρχείου τῆς Βενετίας *Commemoriali XVI* 142 (νέος ἀστροφός 143), οὗ ἔχω ἀντίγραφον ὡς καὶ ἀπάντειν τῶν λοιπῶν ἐν τοῖς *Commemoriali* ἀντιγράφων ἑλληνικῶν γραμμάτων τῶν σουλτάνων.

³ Αὐτόθι σ. 286 κ. Ε.

⁴ Αὐτόθι σ. 290.

⁵ Αὐτόθι Τόμ. Γ' σ. 293 κ. Ε., 295 κ. Ε., 298, 298 κ. Ε., 302 κ. Ε., 306 κ. Ε.

συνθηκῶν τῶν σουλτάνων, ὡν μόνοι λατινικὰς μεταφράσεις ἔχομεν περισωζομένας.

Εἶναι δὲ τὰ γράμματα ταῦτα τοῦ Μωάμεθ γεγραμμένα ως τὸ πλεῖστον ἐν τῇ σημώδει, ἃς ἐπ' ίσης ἐποιεῖτο χρῆσιν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Μωάμεθ ἐν τῇ ἀνταποκρίσει αὐτοῦ μετὰ τῶν δεσποτῶν τῆς Γενουνῆς ἔτερος Μουσουλμάνος ἡγεμών, ὁ χᾶνος τῆς Κριμαϊκῆς Μεγκλιγιράης¹.

Τέλος δὲ ᾧδιον παρατηρήσεως εἶναι, δτι τῶν γραμμάτων τοῦ Μωάμεθ ἐν μὲν εἶνε δλῶς ἀχρόνιστον², τέσσαρα δὲ φέρουσι μόνον χρονολογίαν κατὰ Χριστιανούς³, τέσσαρα μηνολογίαν κατὶ χρονολογίαν κατὰ τὸ ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἕτος⁴ καὶ μόνον ἐν ἔχει πρὸς τῇ τοιαύτῃ χρονολογίᾳ καὶ μηνολογίᾳν χρονολογίαν μωαμεθανικήν⁵.

"Οχι δὲ ὅλιγώτερα εἶνε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα τοῦ Βαγιαζίτ Β', τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Μωάμεθ, καὶ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ βεζύρου, τοῦ Ἀχμέτ πασσᾶ, τινὰ μὲν ἐκδεδομένα ὑπὸ τοῦ Miklosich καὶ Müller, τινὰ δὲ ἀνέκδοτα καὶ ὑπ' ἔμοις ἐκγραφέντα, περὶ ὧν πάντων θέλω ιδίᾳ γράψει ἐν τινὶ τῶν προεχῶν τευχῶν τοῦ Νέου Ἐλληνομνήμονος, ἀτ' ἔχόντων περισσὴν σημασίαν, ιστορικήν τε καὶ γλωσσικήν.

Τινὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων τοῦ τε Μωάμεθ καὶ τοῦ Βαγιαζίτ εὑρηνται ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βενετίας οὐ μόνον ἐν πρωτοτύπῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀντιγράφοις, περιλαμβανομένοις ἐν τοῖς μεγάλοις βιβλίοις τῆς συλλογῆς τῶν Commemoriali. Τὰ δὲ ἀντίγραφα ταῦτα, ἀτιν' ἄλλως βρίθουσιν ως τὸ πλεῖστον δρογραφικῶν σφαλμάτων καὶ εἶνε γεγραμμένα πολὺ ἀμελέστερον τῶν πρωτοτύπων, ἀποδειχνύουσιν, δτι ἡ βενετικὴ κυβέρνησις

¹ Αὐτόθι Τόμ. Γ' σ. 292 κ. Ι.

² Αὐτόθι σ. 309 ἀρ. XVIII.

³ Αὐτόθι σ. 290 ἀρ. VII, σ. 295 ἀρ. XI, σ. 301 ἀρ. XVI, σ. 306 ἀρ. XVII.

⁴ Αὐτόθι σ. 287 ἀρ. IV, σ. 298 ἀρ. XI, καὶ XII, σ. 299 ἀρ. XIV.

⁵ Αὐτόθι σ. 288 ἀρ. V (ἡ πρὸς τοὺς Γενουνητοὺς τοῦ Πίραν ἀνωτέρω περισσεύσεις συνθήκη),

εἶχεν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτῆς Ἐλλῆνας γραφεῖς.¹ Ήσαν δὲ πιθανῶς αὐτοὶ ἔκεινοι εἰς οὓς ἀνενετίθετο ἡ φροντὶς τῆς εἰς τὴν λατινικὴν ἢ τὴν Βενετικὴν διάλεκτον μεταφράσεως τῶν πρωτοτύπων ἐλληνικῶν κειμένων. Τοιαῦται δὲ μεταφράσεις εὑρίσκονται ἐνίστε ἐν τοῖς *Commemoriali* προστεθειμέναι εἰς ἀντίγραφα τῶν πρωτοτύπων.

Μετὰ δὲ τὸν σουλτάνον Βαγιαζίτ οὐδὲς αὐτοῦ καὶ διάδοχος Σελίμ Α', οὐ τῇ βοηθείᾳ τῶν γενιτσάρων ἐκθρονίσας τῷ 1512 τὸν πατέρα, ἔνηκολούθησεν ἐπιστέλλων ἐλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν Βενετίαν. *Ἐχομεν δ'* αὐτοῦ δύο ἐπίσημα γράμματα ἐν δημώδει ἐλληνικῇ, ἀποσταλέντα πρὸς τὸν δόγην Λαυρέντιον τὸν Λορεδανὸν καὶ σωζόμενα ἐν πρωτοτύψῳ ἐν τοῖς Βενετικοῖς ἀρχείοις².

Ο δὲ σουλτάνος Σουλεϊμάν, οὐδὲς καὶ διάδοχος τοῦ Σελίμ, ἔνηκολούθησεν δημόσιως ἀλληλογραφῶν ἐλληνιστὶ πρὸς τοὺς Βενετοὺς ἐν δημώδει γλώσσῃ. Περιεσώθη δ' ἐν τοῖς βενετικοῖς ἀρχείοις τὸ πρωτότυπον γράμματος αὐτοῦ, σταλέντος ἐκ Βελιγραδίου τῷ 1529 πρὸς τὸν δόγην Ἀνδρέαν Γρίττην καὶ πραγματευόμενον περὶ τῶν στρατιῶν τοῦ σουλτάνου, ἐν αἷς καὶ ἡ ἐπὶ τὴν Βιέννην³. Ἐκ δὲ τῶν χρόνων τῆς ἀρχῆς τοῦ αὐτοῦ σουλτάνου ἔχομεν καὶ γράμμα, δπερ ἀπέστειλεν ἐλληνιστὶ πρὸς τὸν Βενετὸν βάσιλον καὶ πρεβεδούρον Κερκύρας Στέφανον Θεόπουλον (Τεορόλο) ο *Xουσεηρούντης φλαμπονδράριος Ἀγγελοκάστρου καὶ Ἀγίας Μαύρας, Βονδίζου καὶ Λευχάδος καὶ περιοχῆς δεσποτάτου τῆς Ι Ματου 1539*. Σώζεται δὲ καὶ τούτου τὸ πρωτότυπον ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βενετίας³.

Τέλος δὲ πεντήκοντα ἐπτά δλα ἔτη μετὰ τὸ πρὸς τὸν δόγην Γρίττην ἔγγραφον Σουλεϊμάν τοῦ μεγαλοπρεποῦς βλέπομεν τὸν

¹ Miklosich-Müller *Acta et diplomata* Τόμ. Γ' σ. 359 κ.ι., 360 κ.ι.

² Αὐτόθι σ. 361 κ. i. Πρεβλ. Joseph Müller *Ein griechisches Sendschreiben des Sultan Suleiman an Andreas Grilli* ἐν τῷ Βιενναίῳ Jahrbuch für vaterländische Geschichte. 1860 καὶ ἐν χωριστῷ τεύχει.

³ Αὐτόθι σ. 364 κ. i.

σουλτάνον Σελίμ Β' ασέλλοντα πρὸς τὸν αὐθεντὴν τὸ Βενετικὸν ἐπιστολὴν ἀπειλητικὴν, χραφερούμενην εἰς τὴν ἀξίωσιν παραδόσεως τῆς Κύπρου καὶ διαπευθεῖσαν διὰ τοῦ πρέσβεως αὐτοῦ Κουβᾶτ Τζιασύνη. Ἐπειδὴ δὲ η πρεσβεία αὗτη ἔγεινε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1570, ἀδόγης, εἰς ὃν ἐστάλη η ἐπιστολὴ ἔκεινη, εἶνε ὁ Πέτρος Λορδανὸς, ὃν μικρὸν κατόπιν τὸ αὐτὸν ἔτος διεδόχθη ὁ Αλούσιος Μοτσενίγος¹.

Ἀγνωστον δὲ μένει, ἂν τοῦ σουλτάνου Σελίμ Α' (1512-1520) ἢ τοῦ Σελίμ Β' (1566-1574) εἴναι τὸ «Χάτι σερίφι τοῦ σουλτάνου Σελίμ ὃποῦ ἔδωκεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Εηροποτάμου» τὸ γεγραμμένον μὲν ἐλληνιστὶ πρὸς τὸν πασσᾶν Θεσσαλονίκης, σωζόμενον δ' ἐν τῷ ὅπ' ἀρ. 84 κώδικι τῆς ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὁρει μονῆς Ξενοφῶντος. Δὲν εἴναι δὲ ἀσφαλὲς εἰς διπότερον τῶν δύο σουλτάνων ἀνήκει τὸ ἔγγραφον, ἀτε τῆς χρονολογίας 922 ἀπὸ Μωάμεθ (Ἐγείρας) συμπιπτούσης πρὸς τὸ ἔτος 1544, καθ' ὃ οὐδέτερος τούτων ἥρχεν, ἀλλ' ἐσουλτάνευεν ὁ Σουλέιμαν Β'². Εἶνε δ' ἄλλως πιθανὸν, διτι τὸ ἔγγραφον τοῦτο εἴναι ἐλληνικὴ μετάφρασις τοῦ τουρκικοῦ πρωτοτύπου, οὐα τὰ χάτι-σερίφια διατόρων σουλτάνων τὰ δοθέντα εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων καὶ περιλαμβανόμενα ἐν τῷ ὅπ' ἀρ. 428 κώδικι τῆς κυρίως Πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης Ἱεροσολύμων³. Ἐπ' ἵσης δὲν γινώσκομεν ἀκριβέστερα

¹ Crisius Turcograecia σ. 344 κ. ἴ., ὅπουθεν ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀνευκαθῆ περὰ Miklosich-Müller iv Acta et diplomata Τόμ. Γ' σ. 366 κ. ἴ.

² Σπεύδ. Η. Λάμπρου Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἀγίου Ὁρους ἐλληνικῶν κωδίκων. Ἐν Κανταβριγίᾳ τῆς Ἀγγλίας. 1895 Τόμ. Α' σ. 71. Τοῦ ἔγγραφου τούτου δὲν ἔχω ἀντίγραφον. Μόνον δὲ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ τὸ τέλος ἐξέδωκα ἐνθ³ ἀν. Καὶ η μὲν ἀρχὴ ἔχει ὅδε: Ἡγεμὼν τῶν ἐνδόξων ἥγεμόνων, μεγάλες τῶν μεγάλον συνετῶν, ἔξονταιστὰ δυνάμεως καὶ δόξης. Τὸ δὲ τέλος: Καὶ δοσι ἀπὸ ἱδες ἥθελαν ποτὲ βαλθοῦν νὰ κάμουν καμιάν κάτησον ή ἐνέργειαν ἐναντίαν καὶ δούμφωνον εἰς αὐτὸν τὸ χάτι σερίφι μου νὰ ἔχουν τὴν δργήν καὶ τὴν κατάραν τοῦ θεοῦ ἀπάντω τους καὶ νὰ είναι ἀπόδικοι εἰς τὴν κόλασιν τῶν δύο κόσμων, τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος. Ἐξεδόθη ἐν Λιγύπτῳ, ἐν ἡμέραι 922 ἀπὸ Μωάμεθ.

³ Άθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως Ἱεροσολυμιτικῆς βιβλιοθήκης. Ἐν Πετρουπόλει. 1891 Τόμ. Α' σ. 422 κ. ἴ.

περὶ δύο ἐγγράφων τοῦ Σουλειμᾶν καὶ τοῦ Σελίμ (Β') περὶ ὧν, περιλαμβανομένων ἐν τῷ Οπ' ἀρ. 121 κώδικι τῆς αὐτῆς βιβλιοθήκης, δ. λ. Ἀθανάσιος Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἵστημείωσε τὰ ἔξι¹: «Κοντζεσιὸν ὃποιοῦ ἔκαμεν ὁ Σουλειμάνης τῶν Ροδίων, διάν ζπῆρε τὴν χώραν των», τουτέστι: φιρμάνιον περὶ τῶν δοθέντων τοῖς Ροδίοις προνομίων εἰς διάλεκτον δημοτικὴν, καὶ πάλιν ἔτερον φιρμάνιον τοῦ Σελίμ περὶ τῆς ἑνετικῆς δημοχρατίας². Τέλος ὡς μετάφρασιν μᾶλλον ἐκ τῆς τουρκικῆς πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἐν τῷ Οπ' ἀριθ. 77 κώδικι τῆς βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς περιεχομένην ἐπιστολὴν τοῦ σουλτάνου Μουσταφᾶ πρὸς τὴν αὐτοχράτειραν Αικατερίνην τῆς Ρωσίας καὶ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ αὐτοῦ σουλτάνου «εἰς τὴν ἐπιστολὴν ἀπὸ τὴν ἄλλην ὃποιοῦ ἔστειλε τῆς Αικατερίνης εἰς τὴν Ρουσίαν»³. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μὲν Μουσταφᾶς Γ' ἦρξεν ἀπὸ τοῦ 1757 μέχρι τοῦ 1774, ἡ δὲ Αικατερίνη Β' ἀπὸ τοῦ 1762 μέχρι τοῦ 1796, τὰ γράμματα ἔκεινα ἐγράφησαν μεταξὺ τοῦ 1762 καὶ 1774⁴.

Οὖτω, καὶ ἀν ἔξαιρέσωμεν τὰ τελευταῖα τῶν μνημονευθέντων ἐγγράφων, περιοριζόμενοι εἰς μόνα τὰ ἀπὸ τοῦ Μουράτ μέχρι τοῦ ἐν ἔτει 1570 ἐκδοθέντος ὑπὸ τοῦ Σελίμ Β', ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν χαρτοφυλάκιον δλόχληρον γραμμάτων τῶν Ὁθωμανῶν σουλτάνων, περιλαμβάνον χρονικὸν διάστημα ἐκατὸν τεσσαράκοντα δλων ἐτῶν, καθ' ἡ οἱ σουλτάνοι ἐποιοῦντο χρῆσιν τῆς Ἑλληνικῆς ὡς ἐπισήμου γλώσσης τῆς Υψηλῆς Ηὐλης. 'Αλλὰ τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦτο δὲν εἶνε πλῆρες. Λείπουσιν ἀπ'

¹ Περισσολυμπιακὴ βιβλιοθήκη. Ἐν Πατρουπόλει. 1897 Τόμ. Γ' σ. 326.

² Τίτλος Νέου Ελληνομνήμονος Τόμ. Δ' σ. 111.

³ Τοιαῦται: μεταφράστεις μεταγενέστεραι, γενόμεναι τῷ 1834 ὑπὸ τοῦ διαρμηνέως τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος 'Ιουσούμπηη 'Αχμέτπασαζάδε εἴναι α') τοῦ φιρμανίου τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ Δ' (1674) περὶ τῆς μονῆς τοῦ Μιγίλου Σπηλαίου παρὰ *Miklosich-Müller Acta et diplomata* Τόμ. Ε' σ. 195 κ. 6., καὶ 6') τοῦ φιρμανίου τοῦ σουλτάνου Σελίμ Γ' (1803) περὶ τῆς αὐτῆς μονῆς, αὐτόθι σ. 224 κ. 6. 'Αμφιβολον δὲ ἀν τοῦ σουλτάνου 'Αχμέτ Γ' (1724) ἐν δημοδοι γλώσσῃ περὶ τῆς αὐτῆς μονῆς τὸ ἐκδεδομένον αὐτόθι ἐν σ. 201 κ. 6. εἴναι πρωτότυπον ή μετάφρασις.

αύτοῦ πολλάχις ἔγγραφα, ἀπίγνωστά τοιάν οὐ πάρχει ἐλπίς νὰ εὑρεθῶσιν ἀκόμη. Τὸ ὄλειχὸν ημῶν εἶναι ἔξηγγμένον κυρίως ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς Βενετίας· περιλαμβανομένων δὲ καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων τοῦ Βαγιαζίτ, ὅλίγα μόνον ἔγγραφα ἐσώθησαν ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βιέννης καὶ τῆς Μελίτης καὶ ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ἀριστοτελείας καὶ τοῦ Μεδιολάνου. Τὰ δὲ ἀρχεῖα τῶν Παρισίων καὶ τῆς Ἀριστοτελείας οὐδὲν παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς· περὶ δὲ τῶν τοῦ Σεραγίου καὶ τῆς Ἀριστοτελείας οὐδὲν οὐδαμῶς εἶναι γνωστόν.

Οὗτω μόνον μέχρι τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος φθάνουμεν, καὶ δὲν δυγάμεθα νὰ καθορίσωμεν τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἡ Ὅψηλὴ Πύλη ἀπεφάσισε νὰ μὴ ποιῆται γρῆσιν τῆς γλώσσης τῶν δυναστευούμενῶν ὡς ἐπισήμου καὶ διεθνοῦς ἐν ταῖς συζεσσιν αὐτῆς πρὸς τὴν Ἐσπερίαν.

Καὶ ὅμως γνωστότατον εἶνε τὸ πρόξωπον διεράχαμάτι-
σαν καὶ ἐν τῷ κατόπιν χρόνῳ ἐν τῇ αὐλῇ τῶν σουλτάνων οἱ
Φαναριώται ἔκεινοι μεγάλοι διερμηνεῖς, οἵτινες πολλάκις ἐγ-
κατέλειπον τὸ Σεράγιον μόνον διὰ νάποδεχθῶσι τὴν ἐντολὴν
νὰ κυβερνήσωσιν ὡς ἡγεμόνες τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Μολδα-
βίαν, εἰς ᾧς χώρας ἔχορήγησαν τοὺς νόμους, τὰ γράμματα
καὶ τὸν πολιτισμόν.

“Αλλως δ’ ή ἀνάγκη τῆς χαθ’ ημέραν ἐπικοινωνίας ήγαγεν
ἐπιτακτικῶς τοὺς διαφόρους Ὀθωμανοὺς ἀρχοντας τοὺς ἐν τῇ
ὑπηρεσίᾳ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης εὑρισκομένους εἰς τὴν χρῆσιν
τῆς ἑλληνικῆς ἐν τοῖς προστάγμασιν αὐτῶν καὶ ταῖς ἐπιστο-
λαῖς. Ἐξέδωκα δὲ ἄλλοτε σειρὰν δλην τοιούτων μνημείων,
ἀνευρεθέντων ὅπ’ ἔμοι ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βενετίας¹ καὶ ὅπ’
ἄλλων δ’ ἐξεδόθησαν τοιαῦτα ἔγγραφα. Δύνανται δὲ νὰ εὑρε-
θῶσι πολλὰ ἀκόμη τοιαῦτα ἐν τοῖς τοπικοῖς ἀρχείοις τῆς Ἑλ-
λάδος καὶ τῆς Ρωμανίας. Εἶνε δὲ τὰ τοιαῦτα συνήθως γεγραμ-

¹ «Ελληνικά ίγγραφα ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς Βενετίας; ἐν οἷς καὶ Ιγγραφα Τούρκων ἀρχόντων ἐλληνιστέων» ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἰστορικῆς καὶ ιστοριογραφικῆς εταιρείας Τόμ. Α' σ. 634 κ. λ.

μένα ἐπὶ χάρτου παχέος καὶ μικροσχήμου καὶ συνεπτυγμένα μετ' ἴδιαζούσης τινὸς ἐπιστασίας, καὶ οὐδὲν ἔχουσι τὸ τουρκικὸν πλὴν τῆς ὑπογραφῆς καὶ τῆς σφραγίδος, ἐνίστε δὲ καὶ μόνης τῆς σφραγίδος, ἡδὲ τὸ ἐκτύπωμα εἶνε ἐπιτεθειμένον ἐν γωνίᾳ τινὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐγγράφου διὰ τῆς αἰθάλης χηρίου, δι' ἣς ἐμελάνθη πρὸ τῆς ἀποτυπώσεως ἡ σφραγίς.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ὑπέγραψεν ἐνίστε κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. Καὶ αὐτοῦ αἱ ἐπιστολαὶ ἐγράφοντο Ἑλληνιστὶ ὑπὸ γραμματέων Ἑλλήνων, ὃν γινώσκομεν τὰ ὄνόματα. Οἱ γνωστότατοι αὐτῶν εἶνε ὁ Κώνσταντίνος Βουρμπιανίτης, ὁ Ἀθανάσιος Λοιδορίκης, ὁ Στέφανος Δούκας, ὁ Ἀναγνώστης Καρπενησιώτης, ὁ Σπυρίδων Κολοβός καὶ μάλιστα ὁ Μάνθος Οικονόμου ἐκεῖνος, οὗ ἡ δξύνοια καὶ ἡ σύνεστις ἦσαν παροιμιώδεις· τοῦπε δὲ Μάνθος ἔλεγον περὶ αὐτοῦ οἱ Ἰωαννῖται, ὡς ἔλεγον οἱ Πυθαγόρειοι τὸ αὐτόδες ἔφα.

Δι' ἡμᾶς τοὺς Ἑλλήνας, τὸ γεγονός τῆς ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ θρόνου τῶν δυναστῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀναβιβάσεως τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης εἶνε αὐτόχρημα συγχινητικὸν, καὶ χρησιμεύει ἀντὶ ἀσθενοῦς παραμυθίας διὰ τοὺς μακροὺς αἰώνας τῆς ἑθνικῆς πικρίας καὶ τῶν συμφορῶν τῆς δουλείας. Άλλὰ τὸ γεγονός τοῦτο δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ πρὸς ὑπομνηματισμὸν φαινομένου, διέπερ δὲν παρουσιάζεται ἀπαξ μόνον ἐν τῷ μακρῷ ἡμῶν ἑθνικῷ βίῳ. Δὲν εἶνε πράγματι περίεργον, δτι ὁ Ἑλληνισμὸς κατώρθωσε δις διὰ μακρῶν αἰώνων ὑπὸ περιστάσεις δλῶς διαφόρους νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς νικητὰς διὰ τοῦ πνεύματος, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς γλώσσης αὐτοῦ; Καὶ δὲν ἔγεται τις νὰ πιστεύσῃ, δτι Μουσουλμάνος τις ποιητὴς θὰ ἐπανελέμβανε ποτὲ τοὺς στίχους ἐκείνους, δι' ὃν δὲ Λατίνος ποιητὴς ὀμολόγησε τὴν ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῶν ἡττημένων Ἑλλήνων ἥτταν τῆς νικητρίας 'Ρώμης;

Graecia capta ferum victorem cepit et artes
intulit agresti Latio.